

Univerzita Palackého v Olomouci

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Diplomová práce

2017

Bc. Bohumila Andrýsková

Cyrlometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Bc. Bohumila Andrýsková

*Výchova dětí klientů azylových a dětských
domovů v kontextu působení orientační rodiny
rodičů*

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Hana Šlechtová, Ph.D.

2017

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedla v seznamu literatury.“

V Olomouci dne 18. 4. 2017

.....

Bohumila Andrýsková

Poděkování

Tímto bych chtěla poděkovat své vedoucí práce paní Mgr. Haně Šlechtové Ph.D., za odborné vedení, trpělivost a podporu při konzultacích. Dále bych ráda poděkovala svým komunikačním partnerům za to, že byli ochotní poskytnout mi informace ze svého soukromého života, a v neposlední řadě také pracovníkům Dětského domova ve Strážnici za možnost nahlédnutí do chodu dětského domova.

Obsah

Obsah	4
Úvod	8
1. Rodina jako prostředí socializace a působení významných druhých	10
1.1 Potřeby dětí a jejich naplnění ve výchově	11
1.2 Rodina jako systém a prvotní socializační činitel	13
1.3 Socializace a rodina z hlediska prostředí	14
1.4 Ohrožení rodiny	16
1.5 Výchova v kontextu socializace	18
1.6 Normy a očekávání vztahující se k socializačnímu působení rodičů na děti	19
1.7 Rodičovské přístupy ve výchově dětí	21
2. Dětský domov a jiné alternativy pro výchovu dětí nacházející se v nepříznivé životní situaci	24
2.1 Typy náhradní rodinné péče a jejich vymezení	24
2.2 Dětské domovy	26
2.2.1 Náplň dětského domova a jeho prostorové uzpůsobení	26
2.2.2 Finanční a materiální zajištění dětí	27
2.2.3 Stravování dětí	29
2.2.4 Organizační řád a náplň dne	29
2.2.5 Příprava klientů dětského domova na jejich odchod a samostatný život	30
2.3 Pozitivní a negativní stránky dětského domova	31
3. Azylové domy jako možná alternativa pro nový začátek	34
3.1 Typy azylových zařízení pro lidi v nouzi a jejich vymezení	35
3.1.1 Azylové domy pro oběti domácího násilí a jejich děti	35
3.1.2 Azylové domy pro rodiny s dětmi	35

3.1.3	Azylové domy pro mladé – „domy na půl cesty“	36
3.1.4	Azylové domy pro muže a azylové domy pro ženy	36
3.2	Pozitivní a negativní stránky azylových domovů.....	37
4.	Metodologie výzkumu	38
4.1	Cíle a metody výzkumu.....	38
4.2	Výzkumný soubor	38
4.3	Technika sběru dat.....	39
4.4	Zpracování a analýza dat.....	40
5.	Profily a příběhy komunikačních partnerů	41
5.1	Životní příběh Leony.....	41
5.2	Životní příběh Martina	42
5.3	Životní příběh Jitky	43
5.4	Životní příběh Karolíny.....	44
5.5	Životní příběh Adriany.....	46
5.6	Životní příběh Sofie.....	47
6	Společné hodnoty, postoje a zkušenosti komunikačních partnerů	50
6.1	Nepostradatelný význam rodiny a rodinných vztahů.....	50
6.2	Důraz na význam a důležitost sourozenecké soudržnosti.....	51
6.3	Vliv a vzor manželovy rodiny na výchovu dětí	52
6.4	Výchova ke křesťanským hodnotám.....	53
6.5	Důraz na vlastní autonomii a pocit hrdosti.....	55
6.6	Hmotné zajištění, jeho význam a důraz na jeho budování prostřednictvím vlastní práce a vlastního úsilí	57
6.7	Význam společného jídla v budování partnerské a rodinné identity.....	59
6.8	Organizace, disciplína, pevný řád a vzájemná komunikace.....	62

6.9	Spoluúčast na domácích pracích	64
6.10	Netolerance k alkoholu a k návykovým látkám	65
6.11	Odpuštění a snaha o opětovné navázání vztahu s biologickými rodiči	66
6.12	Zpětný pohled na dětský domov jako na lepší alternativu vzhledem k tehdejší životní situaci	68
6.13	Touha po lepší budoucnosti pro své děti	69
7.	Limity a diskuze – životní dráhy dospělých se zkušeností s dětským domovem/azylovým domem.....	71
	Seznam literatury	76
	Seznam tabulek.....	79
	Seznam příloh	80

Úvod

Ve vlastním rodinném životě, včetně výchovy svých dětí, člověk vědomě i nevědomky do značné míry vychází z toho, co sám zažil v rodině, v níž vyrůstal – tzv. orientační rodině. Byť to nutně neznamená, že jedinec pak jedná stejně jako jeho rodiče, zpravidla platí, že zkušenost z života v rodině v dětství je pro člověka ohledně rodinného života významnou referencí. Řada lidí však velkou část svého dětství neprožila v rodině (ať už vlastní či náhradní), ale v dětském domově. Co je tedy onou referencí pro vlastní rodičovství v jejich případě? Moje práce nese poměrně složitý název, který se zaměřuje na lidi se zkušeností primárně z dětského domova, ale i z azylového domu, který je možnou alternativou navazující na odchod klientů z dětského domova. Název také klade důraz na orientační rodinu, která sice v případě komunikačních partnerů, již byli účastíky výzkumu, neplnila všechny své funkce, ale do jisté míry ovlivnila postoje a hodnoty svých dětí. Záměrem také bylo poukázat na význam a vliv orientační rodiny ve výchově každého jedince.

Cílem práce je zjistit, jakým způsobem dospělí jedinci se zkušeností z dětského, případně azylové domova přistupují k výchově svých vlastních dětí. Metodou pro dosažení tohoto cíle je kvalitativní výzkum založený na polostrukturovaných rozhovorech s bývalými klienty dětského domova, kteří se plně integrovali do společnosti a založili své vlastní rodiny.

V konceptuální části se zaměřuji na rodinu, jakožto prvotního socializačního činitele, základnu mezilidských vztahů a její nepostradatelný význam v životě každého jedince. Zkoumám propojenost rodinného systému a jeho jednotlivých podsystémů jako nezbytné součásti rodinné sítě vztahů a možných faktorů, jež mohou tyto vztahy a jejich funkčnost narušit. Dále se zaměřuji na význam výchovy jakožto součásti socializace, její proměny a především potřeby dětí v rámci výchovy. Vycházím z literatury zaměřené na socializační působení rodiny ve výchově dětí a z pramenů vztahujících se k poslání a funkci azylových a dětských domovů.

Dále se zaměřuji na typy náhradní péče, a to především na dětské domovy, jejich organizaci a na jejich pozitivní i negativní vliv na vývoj dítěte. Také se zmiňuji o možnostech navazujícího řešení situace klientů po jejich odchodu z dětského domova se

zvláštním zřetelem k azylovým domovům. O azylových domech zde píše především kvůli konkrétnímu případu jedné z komunikačních partnerek, která sdílí svou zkušenost s azylovým domem pro matky s dětmi, který ji hluboce poznamenal. Tato konceptuální část představuje východiska pro vlastní výzkumné šetření této problematiky.

Další část diplomové práce se tedy věnuje výzkumnému šetření prostřednictvím rozhovorů s komunikačními partnery. Cílem je seznámit se s názory a postoji komunikačních partnerů, týkajících se především výchovy dětí, výchovných metod, předávaných hodnot, preference i stylu výchovného působení. I přes rozdílné životní zkušenosti se komunikační partneři v mnoha bodech, především v oblasti výchovného působení na děti shodovali.

1. Rodina jako prostředí socializace a působení významných druhých

Rodina, navzdory sociokulturním odlišnostem a proměnám času, byla, je a pravděpodobně i nadále bude nezastupitelným činitelem v životě jedince právě kvůli tomu, že se jedná se o první model společnosti, se kterým se dítě setkává a jehož funkčnost a stabilita je nepostradatelnou podmínkou pro zdravý psychický i tělesný vývoj jedince. Rodina je mimo jiné místem, kde dítě přichází poprvé do styku se socializačními vzorci, které začíná vstřebávat a napodobovat, a které ho tím nejpřirozenějším způsobem vedou k sociálnímu chování a učí ho se mravně, kulturně, emocionálně i ekonomicky přizpůsobovat dané společnosti. Nelze ji tedy chápat jen jako pouhé východisko, které každé individuum řadí do určitého sociálního systému, nýbrž je třeba pohlížet na ni v širším významu, a to jako na základní systém podpory svých členů. Vzorce a zkušenosti získané prostřednictvím této malé sociální skupiny ovlivňují chování, jednání i životní postoje každého člověka. V odborné literatuře se můžeme setkat s poměrně velkým množstvím definic rodiny, které jsou přirozeně závislé jednak na vědeckém přístupu, z kterého vychází, ale i na aspektech, kterým jednotlivé přístupy téže vědní disciplíny připisují zvláštní význam. Oldřich Matoušek ve Slovníku sociální práce chápe rodinu na základě dvou pojetí, a to jak v užším, tradičnějším pojetí, jako skupinu osob spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo právními svazky, jako je manželství či adopce, tak i v širším pojetí jako skupinu lidí, která se jako rodina prohlašuje na základě vzájemné náklonosti a blízkosti. Odkazuje také na systém sociálního zabezpečení České republiky, z hlediska platných zákonů deklaruje rodinu jako soužití rodičů a nezletilých, nezaopatřených dětí (Matoušek, 2003, s. 187).

Giddens dodává, že rodinu lze ve všech typech společností a to nejen v naší západní, která se vyznačuje krom jiného monogamním typem manželství, chápat nejen jako nukleární rodinu, tvořenou manželi a dětmi, ale také jako rodinu širší, která zahrnuje ostatní příbuzenstvo, u kterého se nevyklučuje možnost společného užívání statků a stejného obydlí. (Giddens, 2013, s. 308-309)

Jak uvádí Ivo Možný, sociologie po dlouhé roky deklarovala rodinu jako významný příklad morfostatické instituce a to po celé 19. století až do první poloviny 20. století, kdy byla rodina vnímána a prezentována jako stabilní a neměnná primární skupina, představující pro své členy bezpečný a ochranný prostor před negativními vlivy okolního světa. Neznamená to, že by bránila v dynamice vědeckého pokroku a odmítala navazovat a utvářet vztahy jedinců s okolním světem, naopak ho v jistém smyslu podporuje, ba dokonce i umožňuje, díky čemuž byla společností chápána jako pomyslná kotva jistoty i obrana před

chaosem a zhroutilím. Odborníci si byli dlouho jisti, že se ve své struktuře a svých funkcích příliš neliší od počátku naší civilizace, a že díky svým zakotveným koherentním principům bude stále nenápadně, ale velmi významně působit jako stabilizující prvek odolný vůči autonomnímu proudu radikálních změn moderní společnosti. Již nejstarší etické a morálně založené spisy odkazují na nebezpečí, které se pojí s porušením závazků vůči rodinným příslušníkům, které v případě, že se tak stane, zasáhnou nejen rodinný systém, ale mohou mít dopad i na celou společnost. Možný se ve své publikaci odkazuje na Konfucia, který už před staletími zastával názor, že by ke všeobecnému prospěchu, štěstí a prosperitě celé společnosti přispělo, kdyby každý zodpovědně přistupoval ke své roli a plnil si řádně své povinnosti vůči své rodině. (Možný, 2002, s. 13-15)

Česká rodina, stejně jako rodiny v jiných zemích světa, se neustále vyvíjí a proměňuje v souvislosti s celospolečenskými změnami dotýkajícími se ekonomie, demografie, společenského mínění, pokroku apod. Mění se chápání partnerského vztahu, soužití dvou osob se nevztahuje pouze na manželský pár, ale má v dnešní době mnoho alternativ, které jsou chápány jako naprosto běžná věc zavisející na svobodném rozhodnutí každého páru. Chápání rodiny se tedy rozšiřuje na nesezdaná soužití, čím dál tím více rodin s jedním rodičem či s rozvedenými manželi nebo rodiny takzvaně znovusložené, kde rozvedení partneři zakládají nové rodiny, do kterých přivádí děti z předchozích vztahů. Dnešní svobodomyšlná společnost pokládá tyto typy rodin za běžnou součást každodenního života, která je ale především odrazem chápání jednotlivců a jejich postojů k zájmům svým a zájmům rodiny, kdy se lidé často rozhodují především v zájmu osobního pohodlí než v zájmu vlastní rodiny. (Gillernová, Kebza, Rymeš, 2011, s. 106)

1.1 Potřeby dětí a jejich naplnění ve výchově

Odpovědi na otázky, co děti ve výchově nejvíc potřebují a co je pro jejich psychický a emocionální vývoj nejdůležitější, se jak uvádí sám Matějček, dají shrnout do jednoho všeobecného slova – láska. Co všechno však tento široký pojem zahrnuje? Jedním z nejdůležitějších ochranných faktorů, kterým byl člověk obdařen, byl kromě rozumu především vztah, neboli vztahová blízkost k někomu, kdo se o nás postará, u koho se budeme cítit v bezpečí. Už u malého dítěte můžeme pozorovat, jak natahuje své malé ruce k osobě, které důvěřuje, a kterou považuje za tu, ke které patří, a u které hledá bezpečí a jistotu při pocitu nebezpečí. Tedy k přežití potřebuje každé lidské mládě blízkost a starostlivost lidí, ke kterým náleží, a u kterých se zároveň projevuje hluboká psychologická potřeba pomáhat a chránit, která není jen výsadou mateřství. Profesor Hassenstein zkoumající biologii chování,

rozděluje mláďata savců na takzvané hnízdoše, běhavce a na třetí skupinu, kam spadá mimo jiné i člověk – nošence. Tato skupina je specifická tím, že mláďata nejsou schopna sama od nebezpečí utéct, musí být odnešena někým, kdo se o ně postará, čemuž oni sami napomáhají, protože jsou přizpůsobeni tomu, aby byli nošeni na boku nad levou kyčlí matky, jak tomu bylo po miliony let. Tato pozice jim umožňovala být nejen v bezpečí, ale také poblíž potravy a matčina srdce, jehož tlukot má pro malé děti velmi uklidňující charakter, ale především mu matčina náruč dávala pocit jistoty. V dnešní době z mnoha zdrojů víme, že porodem dítěte vtaž s rodiči nezačíná, ale vyvíjí se již o několik měsíců dříve v prenatalním období, kdy je dítě především s matkou silně propojeno a díky neuroendokrinnímu systému rozpoznává matčiny duševní stavy. Dítě si osoby kolem sebe přitahuje svým úsměvem i pláčem, které v nás vyvolávají v prvním případě pocit štěstí, v druhém pocit ochrany a pomoci, které ukazuje na další zajímavý biologicky podmíněný fakt a to ten, že mateřské instinkty mohou být proječovány spontánně, což se podle výzkumů projevuje již u dětí středního věku. (Matějček, 2015, s. 7 – 12) .

Jak bylo výše zmíněno, dítě potřebuje vztah také pro pocit bezpečí a jistoty, které mu mohou zajistit jeho lidé, což nemusí nutně znamenat, že se jedná o biologickou matku či otce, ale zahrnuje to především ty lidi, kteří jsou schopní a ochotní tyto pocity zajistit. V případě, že se dětem těchto pocitů nedostává, je velmi pravděpodobný výskyt psychické deprivace, která je rozšířená především u dětí vyrůstajících v dětských domovech. Nejen naplnění biologických potřeb, ale především pocit jistoty a zmírňování pocitů strachu a úzkosti, jsou základními činiteli v utváření a prohlubování vztahu mezi dítětem a jeho vychovateli. Všechny tyto aspekty se odráží i v celkovém vztahu, které si dítě utváří ke svému širšímu sociálnímu okolí. (Matějček, 2015, s. 12 - 15)

K tomu, aby se dítě vyvíjelo v psychicky zdravou osobnost, je zapotřebí *dostatek kvalitních podnětů*, které budou dítě stimulovat a udržovat v dostatečné aktivitě, čímž budou rozvíjeny všechny jeho složky. Další důležitou potřebou pro vývoj dítěte je *stálost a řád*, neboli takzvaná smysluplnost světa, díky které dítě lépe pochopí společenská pravidla. Ke schopnosti navazovat citové vazby s druhými lidmi potřebují mít děti *prvotní zkušenost s citovými a sociálními vztahy*, kterou by jim měli zajistit jejich rodiče, pěstouni, či jiné osoby schopné nahradit rodičovskou lásku. Další nezbytností v životě dítěte je přijetí vlastního já a učení k pocitu zdravé sebelásky. Právě *nalezení osobní identity* vede k přijetí společenských rolí, vlastního pohlaví a k úspěšnému budování mezilidských vztahů a vlastní budoucnosti. Neméně důležitou potřebou je životní perspektiva neboli naděje v *otevřené*

budoucnost, která podporuje člověka ve své touze naplňovat osobní touhy a rozvíjet své kompetence a talenty. (Matějček, 2015, s.37 – 38)

1.2 Rodina jako systém a prvotní socializační činitel

Systémová koncepce přispěla k tomu, že se na rodinu začalo pohlížet jako na systém. Od roku 1950 bylo mnoho odborníků přesvědčeno, že členové tvořící rodinu a vztahy mezi nimi jsou důležitější než vztahy mimo rodinný systém. (Matoušek, 2003, s. 74 -75) Systémem chápeme specifické uskupení prvků, které nás nejenom obklopují, ale které sami pomáháme vytvářet vzájemnou interakci mezi námi a okolím, ve kterém se nacházíme. V tomto smyslu jsme tedy i my samotní systémem, jehož hlavním principem jsou právě prvky a jejich vzájemná provázanost mezi nimi, které jsou zároveň závislé na dynamice, zajišťující neustálý vývin vztahových vazeb mezi členy jednotlivých systémů. Satirová přirovnává rodinné systémy k chlebu, jenž je tvořen z ingrediencí, které samy o sobě chléb nepřipomínají, ale i přesto jsou jeho nezbytnou součástí, bez nichž by tento produkt vzniknout nemohl. Stejně jako souhrn vlastností jednotlivých složek určují kvalitu chleba, tak i přítomnost jednotlivých členů rodiny, jejich schopnost vzájemné komunikace a interakce, ochota naslouchat, dodržování určitého řádu apod., ovlivňují kvalitu systému a utváří ho takový, jaký je. (Satirová, 1994, s.122 -123)

Správně fungující systém by si měl vůči prostředí, ve kterém se nachází, vytvářet takové hranice, které ho budou od okolí oddělovat a vymezovat, zároveň však nebudou nepropustné a dovolí, aby docházelo k vzájemné interakci mezi systémem a prostředím. V případě, kdy rodina funguje pouze jako samostatná jednotka a nedovoluje svým členům navazovat vztahy s ostatními systémy, se může ocitát ve velkém ohrožení. Při výskytu problému se členové takové rodiny stávají více zranitelnými než v systému, kde funguje vzájemná kooperace. (Matoušek, 2003, s. 84-85)

Podle Matouška (Matoušek, 2003, s. 96 – 105) můžeme v jedné rodině sledovat hned několik systémů a podsystémů. Jsou charakterizovány jako určitá spojení, které si rodina vytváří buďto pro konkrétní účely nebo naprosto přirozeně, mnohdy i podvědomě na základě pohlaví, věku, hierarchickému uspořádání v rodině, na základě charakterových vlastností, zájmů apod. V jednotlivých subsystémech by měla probíhat neustálá dynamika a interakční návyky mezi aktéry jednotlivých subsystémů. Těmi není myšlen nikdo jiný, než členové rodiny, jejichž role zpravidla nebývá vázána pouze na jeden podsystém, nýbrž přechází z jednoho systému do druhého. Střídáním rolí v rámci přechodu z jednoho podsystému do

druhého přibývají jednotlivci práva i povinnosti vzhledem k ostatním členům rodiny. Mezi podsystémy řadíme *podsystém manželský*, kterým je myšleno spojení mezi mužem a ženou, jejichž vzájemný vztah je věcí ryze soukromou. Kvalita manželského vztahu se promítá do celkového fungování rodiny a může ovlivnit další podsystémy, kterými je rodina tvořena. (Matoušek, 2003, s. 83) Dalším typem je *rodičovský podsystém*, který zodpovídá především za výchovu dětí, za jejich bezpečí a ochranu, za naplňování jejich fyziologických potřeb a zajištění dostatku vhodných podnětů k jejich rozvoji. Dítěti je v tomto podsystému přístup samozřejmě umožněn, avšak je nutné, aby v každém podsystému byly zřetelně vymezeny hranice. Pokud rodina nemá hranice mezi podsystémy jasně určeny, dochází často k tomu, že role členů jsou nejasné, těžko definované, komunikace mezi členy je nedostatečná nebo neprobíhá na zdravé úrovni, což často vede k nesrovnalostem, které mohou ovlivnit, případně narušit její funkčnost. Ne méně důležitou složkou rodiny je *systém sourozenecký*, který zahrnuje vztahy mezi sourozenci. Jedná se o velmi důležitý systém, v kterém hrají svou roli mimo jiné také věk sourozenců, jejich počet, pohlaví i sourozenecké konstelace. Tyto vztahy napomáhají dětem získávat prvotní interpersonální zkušenosti a vztahy, které je učí schopnostem vzájemné spolupráce a toleranci vůči jiným osobám a jejich názorům. Získávají povědomí o tom, jakým způsobem je možné vytvářet i přijímat kompromisy a zároveň jsou motivováni ke zdravému soutěžení, k posouvání vlastních možností a rozšiřování své komfortní zóny. (Matoušek, 2003, s. 83 - 84)

V rodině může nastat situace kdy se z dítěte stává tzv. rodičovské dítě. Může se jednat o situaci dočasnou, kdy se dítě stává jakýmsi zástupcem rodiče pouze na dobu dočasnou a to v případech, kdy je rodič indisponován kvůli nemoci nebo je z vážných důvodů dočasně nepřítomen. Pokud je však dítě nuceno zastávat rodičovskou zodpovědnost, která neodpovídá jeho věku a jeho schopnostem a možnostem, dochází k velkému problému. (Matoušek, 2003, s. 83 – 84)

1.3 Socializace a rodina z hlediska prostředí

V oblasti chápání životního prostředí člověka jsou zde kromě základních přírodních faktorů potřebných k životu zahrnuty také podmínky pro kulturní, duchovní a společenský rozvoj osobnosti. Prostředí, ve kterém člověk vyrůstá, není statické, neustále se mění na základně vlastní aktivity člověka a jejich vzájemného působení. Způsobů pohledu na typologii prostředí je poměrně mnoho. Z hlediska kvality a frekvence působících podnětů je dělíme na chudé či přesycené, jednostranné či mnohostranné, u prostředí pro vývoj na zdravé či vadné. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 99 – 102). Po mnoho let se mnoho odborníků zabývalo

otázkou, jaký dopad má prostředí na vývoj a výchovu jedince a není divu, že se v různých oblastech názory na tuto problematiku podstatně lišily. Kromě genetické výbavy, kterou jedinec od svých rodičů v okamžiku zplodění přirozeně dostává, začíná již v prvních měsících svého života pozorovat a vstřebávat určité modely chování, které automaticky přijímá za své. V rámci procesu utváření osobnosti, který je velmi složitý, je úloha prostředí neodmyslitelná, avšak nemusí být rozhodující. Každopádně vlivy prostředí jednání člověka do jisté míry zásadně ovlivňují, což může mít jak pozitivní, tak i negativní dopad. Adaptace člověka na životní prostředí a nové životní situace probíhá velmi individuálně. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 102 -108)

Prostředí ve výchově zastává dvě neodmyslitelné role a to situační, kde hraje úlohu jakési kulisy nezbytné pro danou výchovnou situaci, nebo roli přímo výchovnou, kde prostor, jeho estetično, světelnost, harmonie a celkové klima má rozhodující vliv na formaci jedince. Jak v rodinném tak celospolečenském měřítku může prostředí působit také velmi negativně, čemuž je třeba předcházet a minimalizovat tak negativní dopady v rámci primárních preventivních opatření. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 107 - 113)

Komunita, ať už z hlediska ideového, hodnotového, pracovního, hospodářského či geografického, je velmi specifickým prostředím, jež má velký vliv na své členy, aniž by si to nutně uvědomovali. Komunita z pohledu lokálního celku, je jedním z nejstarších typů komunit, jež spojovala lidi sdílející určitou oblast dohromady. Lidé sdílející stejné prostředí z hlediska stejného ohraničeného prostoru, spojuje především sdílení stejného životního prostředí, velikost daného prostoru, sociální a etnická skladba obyvatelstva, výskyt jednotlivých subkultur a ideových hodnot, kvalita vztahů mezi obyvateli, hospodářská a ekonomická situace, dostupnost a úroveň služeb, výskyt či absence sociálně patologických jevů, míra vzdělanosti, nezaměstnanost apod. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 119 – 122) Uvedené a mnohé další faktory, výhody i problémy, se kterými se obyvatelé těchto komunit musí potýkat, utváří společensky – kulturní charakter, který poskytuje společnosti celkový obrázek o dané lokalitě. Vliv lokálního prostředí je významným faktorem i v rámci výchovně vzdělávacího působení na děti a mládež, který přispívá k utváření jejich osobnosti a charakterů. Sociální přizpůsobivost, míra sociability, radikalismu, konzervatismu a životní aspirace, to je základní dimenze, v nichž jsou v rámci odlišných lokalit značné rozdíly především z hlediska působení na děti a mládež. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 126 – 129) Osobní konstrukce vlastní reality v souvislosti s adaptací na prostředí odráží potřebu člověka utvářet pochopitelné vysvětlení toho, co se kolem něj děje. Jedná se o čistě subjektivní

vysvětlení a pohled na svět, ne o konstrukci pravdivé reality. Příkladem může být postoj lidí v sociálně vyloučených oblastech, kteří z pohledu majority jednají proti svému zájmu, z hlediska přizpůsobení se danému prostředí však jejich adaptace proběhla úspěšně. (Marvayová, 2008, s. 29 – 30) Sociální prostředí, ve kterém děti vyrůstají, je tedy pro ně přirozeným světem, který se však může ocitnout v ohrožení, jakmile se dostanou děti z extrémně odlišných komunit mezi majoritní většinu (nejčastěji jakmile nastoupí na základní školu), která nejen že jejich hodnoty nepřijímá, ale často je i odsuzuje. Tyto extrémně rozdílné vzorce mohou vyvolávat u dítěte morální konflikt, který zapříčiňuje problém s vlastním sebepojetím a sebereprezentací. (Marvayová, 2008, s. 45– 46)

Prostředí z hlediska rodinného bydlení, je pro každého člena domácnosti, především pro dítě velmi důležitým místem. Jedná se o místo prvotního kontaktu se světem, místo, kde poprvé přicházíme do kontaktu s mateřským jazykem, prostor pro navazování a rozvíjení rodinných vztahů, osvojování rolí a utváření vlastní identity. Prostorově vhodné, vzdušné a útulné prostředí, ve kterém rodina žije, naplněné harmonií, by mělo být samozřejmostí pro každou domácnost. Nezbytností je však též dostatek místa nejen k rodinnému sdílení, ale i vlastnímu soukromí, kde může mít dítě (především v období adolescence) chvíli pro sebe a pro své potřeby. Místo, které mu poskytne možnost být zkrátka sám se sebou a se svými myšlenkami. Na důležitost takového místa poukazuje i Singly, který však dodává, že vlastní pokoj má svůj pravý význam jen za takových okolností, je-li dítěti dovoleno prožívat v něm svůj vlastní svět, moci si ho co nejvíce přizpůsobit k vlastním potřebám a především smět v něm prožívat minimálně jednu aktivitu, která je důležitá pro vlastní identitu dítěte. (Singly, 2009, s. 17 – 19)

1.4 Ohrožení rodiny

Mezi nejzávažnější typy ohrožení nejen výchovy, ale i života dítěte, jsou bezpochyby nevhodné životní podmínky, možnost zanedbávání, týrání a zneužívání, které naštěstí nejsou tak časté, ale bohužel se i v naší společnosti vyskytují a mají dlouhotrvající následky na psychiku dítěte. V případě, že dochází k zanedbávání jeho psychických potřeb, dochází k psychické deprivaci neboli citovému strádání. Důvodem těchto nepříznivých vlivů bývají ve většině případů podmínky a prostředí, ve kterém rodina dítěte žije, což může souviset se záměrným zanedbáváním dítěte, ale i žití v nevyhovujících podmínkách, které rodiče nemohou aktuálně ovlivnit, jako například chudoba. Dětem nuceným žít tímto způsobem často chybí pro nás základní věci jako dostatek tepla, vyvážená strava, ale také dostatečné podmínky pro rozvoj osobnosti, klid na učení a plnění vlastních povinností, dostatečná

zdravotní péče, nemluvě o nebezpečí aktivního zapojení do protizákonné činnosti. Mezi nepříznivé podmínky k životu řadíme také pobyt v dětském domově a to v tom smyslu, že i přes profesionální a laskavou péči pracovníků a vhodného zázemí, dochází především ke strádání po vztahové blízkosti, avšak paradoxně se jedná o mnohdy tu nejlepší možnou alternativu pro blaho dítěte. Dalším možným rizikem pro dítě jsou dospělí, které rozlišujeme na pečující a nepříznivě ovlivňující blaho dítěte. Bohužel i pečující osoba, může pro dítě znamenat možné riziko, ať už tak činí vědomě nebo ne, čímž myslíme ty rodiče, kteří jsou tak ponořeni do vlastních problémů, že si ve většině případů ani neuvědomují, že svým jednáním či apatií dětem ubližují. Proto velmi častými faktory, které ovlivňují rodinu, jsou právě ty, jenž ovlivňují rodiče dětí, jako například nezaměstnanost, návykové látky, hazard a podobně. V mnoha rodinách dochází také k výskytu dospělých, kteří psychicky nebo fyzicky ubližují dětem v rodině, tato špatná komunikace a narušený vztah, pak vyvolává dalekosáhlejší následky, které ovlivňují děti po zbytek jejich života. (Medlan, 2016, s. 7 – 13) Je třeba si uvědomovat, že ani násilí páchané na dětech nemusí být „pouze“ fyzické, ale může se vyskytovat také ve formách psychického týrání, což je většinou těžko rozpoznatelné a o to hůř se dokazuje, jelikož probíhá skrytě. Mezi nejčastější mýty spojené s touto problematikou patří i široké podvědomí veřejnosti o tom, že k ubližování může docházet především v rodinách nižších sociálních vrstev a nižšího intelektu. To není samozřejmě pravda, protože agresorem může být naprosto kdokoliv a nemusí si to ani uvědomovat. Může mít například podobnou negativní zkušenost ze svého dětství a své chování podvědomě promítat do vztahu se svým dítětem. Častým důvodem bývají také psychické nemoci a závislost na návykových látkách, která charakter člověka ovlivňuje natolik, že si mnohdy nemusí ani uvědomovat, že svým chováním ubližuje. Na tuto skutečnost navazuje další mýtus a to ten, že děti, které byly oběťmi násilí, se často stávají agresory. Je pravdou, že mohou být k těmto procesům náchylnější, ale nemusí k tomu vůbec docházet, naopak, lidé, kteří si podobnou zkušeností sami prošli, mají velkou motivaci k tomu chránit své děti. (Smith, Segal, 2016, s. 1 – 2)

Velkým rizikem současné doby, pro všechny děti je křehkost vztahů, která je příčinou častých rozvodů v současném světě. Lidé změnili svůj pohled na manželství, které již není chápáno jako stabilní ochrana lásky dvou zamilovaných partnerů, ani jako dlouhotrvající instituce, jež je důkazem opravdové lásky. Důsledků nestability manželství je hned několik, avšak tím nejbolestivějším je ten, který se při rozvodu manželů dotýká především dětí. Porozvodová situace z hlediska ekonomického a psychologického je většinou náročnější pro

ženy, kdežto z hlediska problematického citového pouta dítěte k rodiči jsou to právě muži, na kterých se z tohoto úhlu pohledu podepisuje rozvod více. Většinou jsou děti po rozvodu svěřeny do péče svých matek, což znamená, že kontakt s otcem je do určité míry limitován, a tím může docházet k ochabnutí vztahu mezi dítětem a otcem a také k oslabení role otce ve výchově. Velkou pravděpodobností je, že se děti po rozchodu rodičů časem dostanou do nově složené rodiny, kde kromě nového dospělého člena rodiny mohou být i nové děti. Tato skutečnost nemusí pro dítě nutně znamenat riziko, naopak může mít velmi pozitivní vliv a plně nahrazovat funkci chybějícího rodičovského vzoru v domácnosti, na druhou stranu si dítě nemusí s novým rodičem – s novou rodinou rozumět, což může vést k dalším problémům. (Singly, 1999, s. 115 - 119)

1.5 Výchova v kontextu socializace

V antropologickém pojetí se výchova dotýká všech lidí ve společnosti a provází je po celý jejich život. Jedná se o zcela vědomý a řízený proces, jehož dynamický vývoj vede jedince k přirozenému zařazení do dané společnosti. Ani výchova a její vymezení není všemi odborníky chápána stejným způsobem. Kraus a Poláčková vysvětlují výchovu následovně:

- Výchovu lze chápat jako morální a intelektuální výcvik, kde dochází k utváření a k rozvoji charakteru jedince a k jeho psychickému vývoji.
- Jedná se také o sociální techniku, která ovlivňuje lidské chování takovým způsobem, aby korespondovalo se vzorcem, jenž je běžný v prostředí či společnosti, ve které jedinec vyrůstá.
- Jde o záměrný a vysoce organizovaný proces, při kterém dochází k předávání určitých hodnot z generace na generaci.
- Chápeme tím proces interakce, probíhající mezi vychovávaným a vychovatelem, konkrétním prostředím a v určité době.
- Řadíme sem i konkrétní metody, které mají za cíl záměrně ovlivnit osobnost jedince, čímž chápeme jeho vědomou a záměrnou socializaci do společnosti. (Kraus, Poláčková, 2001, s. 99 - 106)

Výchova plní mnoho důležitých funkcí, mezi které patří například vytvoření vhodného prostředí a kvalitních podmínek, které přispívají k všestrannému rozvoji jedince, a které ho zároveň vedou k přirozenému osvojování společenských rolí a napomáhají mu osvojit si takové vzorce chování, díky kterým bude schopen růst a vychovávat se sám. Lze tedy říci, že se jedná o jeden z nejobtížnějších procesů, ke kterým ve společnosti dochází. Hlavním poselstvím výchovy je předávání jedinci určitý obsah, čímž je veden ke konkrétnímu cíli, za

což odpovídají osoby – vychovatelé, či prostředí a instituce, které tento odkaz jedinci předávají. Jedním z nejdůležitějších prvků v rámci výchovy je především způsob, jakým je daný obsah vzorců chování dítěti předáván. Výše zmiňovaný cíl, ke kterému výchova směřuje, je v rámci působení na dítě nezbytný, protože bez něj postrádá smysl, který však nemusí být nutně verbalizovaný, naopak bývá často neuvědomovaný a skrytý. (Bendl, 2015, s. 70 – 72)

Výchova dětí je především záležitostí dospělých, čímž však nejsou myšleni pouze členové nukleární rodiny dítěte, ale i odborné instituce, do jejichž péče bývá dítě během svého života svěřeno, nebo i komunita, ve které dítě vyrůstá a jejíž členové se ve výchově svých dětí mohou vzájemně ovlivňovat. (Baylis, 2014, s. 12) Pozice rodiny se vzhledem k funkcím, které v minulosti zastávala podstatně změnila, jelikož dnes je na ni kladena především povinnost psychologická ve smyslu emoční podpory a působení rodiny na individualitu a vývoj osobnosti dítěte. Naopak role státu ve výchovných záležitostech stále více roste a to především prostřednictvím výchovných zařízení. Škola je právě tou institucí, která je rodině velkou oporou a byť dítě zdánlivě z hlediska prostoru od rodiny oddaluje, ve skutečnosti pomáhá rodičům se se svým dítětem afektivně sblížovat. (Singly, 1999, s. 20 – 22) Hlavním cílem školy je předávat dětem kulturní vzorce, důležitá schémata a poznatky na základě takového výchovného procesu, aby naplnila nároky, které společnost na dítě klade. Dítě se nástupem do školy stává ve vztahu ke společnosti mnohem více aktivnější než v prvním období svého života. V něm současná uspěchaná společnost klade velké nároky na to, aby byl jedinec schopen rychlé adaptace na změny, které doba přináší, aby se dokázal rychle rozhodovat a flexibilně reagovat. Škola se tedy nezaměřuje pouze na kognitivní dovednosti, ale naopak svou pozornost zaměřuje i na oblast konativní a emoční. Mimo jiné zajišťuje škola také oblast péče, zaměřuje se na poradenskou činnost a v neposlední řadě se také věnuje rekreační oblasti, čímž se snaží na dítě působit i mimo přímý vyučovací proces a to v rámci ovlivňování způsobu trávení volného času. Dalším velmi důležitým cílem výchovných institucí je vést dítě takovým směrem, který mu zajistí úspěšnost na trhu práce. (Blahoslav, Poláčková, 2001, s. 78 – 82)

1.6 Normy a očekávání vztahující se k socializačnímu působení rodičů na děti

Narození dítěte je bezpochyby jednou z nejvýznamnějších událostí v životě každého člověka. Jedná se také o velmi podstatný mezník v každém partnerském vztahu, který je zároveň zásadní změnou ovlivňující další vývoj rodinné konstelace. S narozením dítěte

partnerský vztah získává jiný rozměr, partneři zároveň přijímají roli rodiče, která znamená jakousi vzájemnost a propojenost vztahů a naplňování důležitých životních potřeb všech členů. Kromě toho se však s touto událostí pojí i velká odpovědnost, kterou role rodiče obnáší. Je to pocit vlastní hodnoty, důležitosti, potřebnosti a bezhraniční lásky, kterou děti do vztahu přinášejí. Rodičovství je celoživotním procesem, kdy onu potřebnost a blízkost rodičů je s narůstajícím věkem třeba osvobodit a dovolit tak dětem stávat se samostatnými lidmi. Pozice rodiče, vztah k němu a obrazy, které si o něm utváříme, nás ovlivňují v našem chápání role muže a ženy, výběru partnera i v našem chování a výchově vlastních dětí. (Gillernová, Kebza, Rymeš, 2011, s. 112 – 115)

Vztah rodičů a dětí prošel s měnící se společností významnými změnami. Jejich prvotním cílem není předat dětem materiální bohatství a s ním související status rodiny, ani morální hodnoty a vzory, ale především umožnit rozvoj osobnosti, včetně pomoci se zajištěním co nejlepšího vzdělání, na kterém často závisí profesionální úspěch a s ním také status v dané společnosti. Cílem výchovy současných rodičů je pomáhat rozvíjet osobnost a individualitu svého dítěte, objevovat a rozvíjet jeho skrytý potenciál a v neposlední řadě pomáhat budovat pozitivní vztah k sobě samému. Osobnost dítěte by tedy nemohla být odhalena bez pomoci blízkých, k čemuž je zapotřebí pozornosti ze strany rodičů a stabilní prostředí. Jeho pozice se tímto vývojem rapidně změnila v tom smyslu, že se dítě nestává pouhou nepopsanou deskou, ale individuem a rovnocenným partnerem, se kterým je zapotřebí vést diskuzi. (Radimská, 2003, s. 680) Současné rodinné normy nejsou tzv. morální povahy, jako tomu bylo v minulosti, nýbrž vycházejí především z oblasti psychologie. Požadavky tohoto charakteru nejsou vůbec jednoduché a navíc jsou na rodiče kladeny doslova ze všech stran, což může vést k jejich demotivaci, jelikož mohou mít pocit, že svou roli nevykonávají dobře. (Singly, 1999, s. 42 – 43) Tyto psychologické normy se od těch morálních liší především tím, že nejsou pevně ukotvené, což znamená, že se neustále mění a vyvíjejí na základně aktuálních poznatků a teorií. Singly upozorňuje na současné kritérium, jímž je nejlepší zájem dítěte, který je jednak těžko definovatelný a může být i zneužit ku prospěchu některého z aktérů, např. v rámci sporu o dítě. (Radimská, 2003, s. 680)

Výše zmíněná změna cílů výchovy současných rodičů je důvodem změny vztahů mezi členy rodiny. Nejvíce se tato změna dotýká otcovské role, od které se dříve očekávalo především finanční zajištění a autorita. Role obou rodičů ve výchově dítěte je velmi specifická, především pozice matky je v životě dítěte nezastupitelná, protože přirozeně

pečuje o dítě v prvních etapách života a empaticky reaguje na všechny jeho potřeby. Matčino chování má velký emocionální význam pro každého jedince, nicméně pozice otce je stejně tak důležitá jako pečující láska matky. Otec ukazuje dítěti jinou formu vztahu, vede ho k poznání rizika prostřednictvím hry a k prohlubování vlastního charakteru. Chybí-li jeden z rodičů ve výchově dítěte, prokazatelně se to v ní projeví. (Gillernová, Kebza, Rymeš, 2011, s. 115 – 118) Dnes se od otce neočekává, že bude nutně živatelem rodiny a představitelem autority, ale je od něj především vyžadováno přijmout dítě v pozici sobě rovné a vybudovat si s ním vztah založený na důvěře, porozumění a citové blízkosti. I když dnes otcové participují v citové sféře svých dětí především na pozici utěšovatele, jsou to stále matky, které jsou doménou v této oblasti, a které se nejvíce podílejí na rozvoji svých dětí. Singly dodává, že se často zapomíná na jednu důležitou oblast, kterou matky a otcové vnímají rozdílně, a tou je čas. Matka je na rozdíl od otce dítěti neustále k dispozici, její čas není jednoznačně vymezen, jelikož i přes jiné činnosti, které zrovna dělá, je ochotna a připravena reagovat na jejich potřeby, co nejvíc to je momentálně možné. Kdežto otec má pevně stanovenou dobu, kdy je v práci, kdy se věnuje rodině, a kdy svým koníčkům a potřebám, dalo by se tedy říci, že je oproti matce pánem svého času. Čas, který otec věnuje svým dětem, se často odehrává v pravidelných intervalech a je předem určený. Singly dále poznamenává, že role otce z hlediska rodinných aktérů zůstává hlavou a často i živatelem rodiny, především v tom smyslu, že je za rodinu zodpovědný. Singly zdůrazňuje, že i když se v současnosti otec na výchově podílí mnohem více než v minulosti, nedochází k jakémusi pomyslnému smazání rozdílu mezi rolí otce a rolí matky, protože blízkost dítěte k matce a jeho blízkost k otci nelze srovnávat. Dále zdůrazňuje dva velmi důležité termíny, které objasňují rozdílnost výchovných stylů matky a otce, ale zároveň potvrzují důležitost obou rolí ve výchově. Pro matku je typický tzv. blízký altruismus, vyjadřující její neustálou blízkost, péči a citlivost ve vztahu k dítěti a také její pohled na dítě jako na středobod vesmíru. Kdežto otec je naopak představitelem tzv. altruismu na dálku, protože je schopen svému dítěti více vymezovat hranice a pravidla, seznamuje ho s možnými riziky, které mohou nastat, a tím ho připravuje na okolní svět. A právě proto jsou obě dvě role v oblasti výchovy dítěte nezastupitelné. (Radimská, 2003, s. 681 - 683)

1.7 Rodičovské přístupy ve výchově dětí

Utváření rodičovských postojů má dlouhý vývoj, jehož počátkem jsou vzory ve vlastní rodině a ve zkušenostech, které dítě zažívá s vlastními rodiči nebo s lidmi, kteří se k dítěti rodičovsky projevují, z čehož vyplývá, že jedinci, kteří zkušenost s rodiči nemají,

jsou ve značné nevýhodě, a jak uvádí Matějček, jejich rodičovské chování se nebude muset vyvíjet dobrým směrem. Sám ale podotýká, že i tito lidé mají možnost stát se dobrými a chápavými rodiči, jen jejich cesta díky vlastní negativní zkušenosti či rodičovské absenci, bude v mnohém náročnější než u lidí, kteří mají k dispozici dobrý rodičovský vzor. Zkušenost s rodičovstvím začíná již v prenatálním období a emocemi, které matka v těhotenství prožívá. Pokračuje prvními úsměvy dítěte a reakcemi jeho okolí na ně, vytvořením vztahu k rodinným příslušníkům a k místu, kde vyrůstá, přijetím identity vlastního pohlaví a sledováním a dešifrováním chování rodičů jeden k druhému. (Matějček, 2013, s. 10 -13)

Způsobů, jakými je možné nahlížet na výchovné působení rodičů, je několik. Jedním z nich je koncept způsobů výchovy, který rodiče ve výchově aplikují. Působení rodičů a jejich styl výchovy se vyvíjí a proměňuje na základě potřeb jednotlivých členů rodiny, ale také díky společenskému vlivu, který má do jisté míry dopad na každou rodinu. Rodina jakožto prostředí, kde dochází ke specifickému edukačně socializačnímu působení rodičů, je typická pro svou délku trvání a pro svou intenzitu. Styl výchovy nezáleží pouze na genderovém působení, ale obsahuje daleko více proměnných, které zahrnují i věk, pohlaví, charakter všech aktérů výchovného procesu a především vzájemnou komunikaci a interakci. Stejný výchovný styl může mít v každé rodině jiné uplatnění a odezvu, což je odrazem vzájemných vztahů mezi dospělými a dětmi. (Gillernová, Kebza, Rymeš, 2011, s. 121) Anderson a Kleingeld ve svém článku Justice as a Family Value: How a Commitment to Fairness is Compatible with Love kladou důraz na spravedlnost ve vztahu ke všem členům rodiny. Rodinná láska by měla dbát na individuální potřeby každého člena rodiny a to bez výjimky. (Anderson, Kleingeld, 2014)

Rodič si své chování a výchovné působení vůči dítěti může plně uvědomovat nebo nemusí, jelikož typ výchovy v rodině může být výsledkem jak životního stylu rodičů, tak tradičního pokračování předávaného z generace na generaci. Přístupů na nahlížení rodičovské výchovy je poměrně mnoho, avšak důležité je uvědomit si, že právě postoje, názory a hodnoty rodičů jsou chápány jako zobecněné vzorce k vysvětlení vlivu výchovných prostředků, mezi které se často zařazují právě ty, které popisují vztah velmi pozitivní, vlídný, láskyplný, oproti vztahu negativnímu a opovrhujícím. Dále stojí za pozornost vztah projevující se nadměrnou kontrolou rodičů vyžadující naprostou poslušnost, důslednost a řád v porovnání s postojem poskytujícím volnost, autonomii a svobodu projevu. (Gillernová, Kebza, Rymeš, 2011, s. 121 - 122) Coulson uvádí, že někteří rodiče prožívají strach, jako

prostředek a jakousi motivaci k tomu, aby děti naplnily představy svých rodičů. Motivace vyvolávající pocit strachu může způsobit problémy, jako je poškození důvěry, čímž je narušena i kvalita vztahů. (Raising Children to Love, Not Fear © 2017)

Jedním z nejčastěji se uvádějícím typů výchovy je takzvaný model čtyř stylů výchovy, který úzce souvisí se dvěma úhly pohledů na emoční prožívání rodičů, kteří zastávají postoj odmítající nebo akceptující, tedy naplněný projevy lásky při preferenci jakéhokoliv stylu. Mezi typy tohoto modelu patří i tzv. autoritářský typ, který se projevuje charakteristickými nároky, které jsou často kladeny na výkony dítěte, jež by měly být podle představ rodičů co nejlepší, bez toho aniž by mu k dosažení těchto cílů rodiče jakkoliv pomohli. Tyto nadměrné nároky vyžadující absolutní soustředění a disciplínu, se však nemusí slučovat s nadáním a možnostmi dítěte, jež je na cestě za dosahováním těchto cílů provázeno strachem z neúspěšného naplnění představ rodičů. Často dochází k přetěžování dětí orientovaných jen na výkon, které si vytváří špatný vztah k sobě samotným, k vlastní identitě i ke svému okolí. Autoritativně vzájemný typ je o něco mírnější formou tohoto stylu výchovy v tom smyslu, že je stejně tak kontrolující, vyžaduje co nejlepší výsledky a disciplínu, ale rodiče zároveň neváhají dítěti při dosahování těchto cílů jakkoliv pomoci, povzbuzovat ho a být mu oporou. Dalším stylem, který tento model uvádí, je zanedbávající styl, který se projevuje absolutní lhostejností a nezájmem ze strany rodičů vůči svému dítěti. Na dítě nejsou kladeny žádné nároky ani povinnosti, rodiče jeho intelektu a vlohám neposkytují vhodné podněty pro jeho zdravý rozvoj, jeho mozek a charakter není stimulován ani rozvíjen. Ovlivňování volného času vedoucí k rovoji jeho osobnosti a hodnotového žebříčku se zde taky příliš neprojevuje, spíše naopak. Rodiče často ani neví, jakým způsobem a s kým svůj osobní čas dítě tráví a ani je to ve skutečnosti příliš nezajímá, což vychází z podstatné příčiny, že vztahy rodičů k dítěti jsou velmi chladné až odmítavé. Posledním typem modelu je styl shovívavý vyznačující se mírným a laskavým chováním rodičů, které své dítě velmi milují a neváhají mu svou lásku a veškerou podporu projevovat i dokazovat. Negativním vlivem tohoto stylu je právě ona přemírná snaha dítěti jakkoliv a kdykoliv vyhovět, aniž by na něj byly kladeny sebemenší požadavky, případně velmi nenáročné a za jejíž nesplnění nehrozí žádný následek, což vede k tomu, že dítě si neuvědomuje hranice toho, kam až může zajít, neuvědomuje si možné následky svého jednání a má poměrně problém s přijímáním autorit jak v rodině, tak ve svém okolí. (Gillernová, 2004, s. 2 – 3)

2. Dětský domov a jiné alternativy pro výchovu dětí nacházející se v nepříznivé životní situaci

V každé společnosti dochází k výskytu určitého procenta dětí, jejichž rodiče se buďto starat nemohou, nebo o jejich výchovu nejeví zájem. Proto je povinností státu, aby za tyto děti přejal zodpovědnost a kontrolu a zajistit jim co nejlepší podmínky pro jejich výchovu, aby z nich vyrostli vyrovnaní lidé, kteří se ve společnosti dokáží plně uplatnit. S proměnou času se složení této skupiny dětí značně liší v tom smyslu, že ubývá těch, kteří by byli skutečnými sirotky, jak tomu bylo dříve, a naopak přibývají děti, jejichž životní podmínky v rodině nebyly dostačující pro plnohodnotnou a zdravou výchovu. Tyto děti se donedávna označovaly jako takzvaní sociální sirotci, jejichž rodiče sice žijí, ale děti se musí potýkat s těžkými životními situacemi a především s nezájmem a lhostejností rodičů, jež vede k zanedbávání jejich fyziologických i emočních potřeb, a tím ohrožuje jejich tělesné a psychické zdraví. (Langmeier, Matějček, 2011, s. 344)

2.1 Typy náhradní rodinné péče a jejich vymezení

Do vydání nového zákona o rodině, které proběhlo kolem roku 1964, existovaly prakticky pouze dvě možnosti náhradní rodinné péče, které se týkaly ústavního umístění svěřenců do takzvané kolektivní výchovy dětí s podobnými problémy, která byla upřednostňovaným typem, ale i možnosti adopce náhradními rodiči, kteří by byli ochotní přijmout dítě za své. Vydání tohoto zákona mělo za hlavní následek postavení významu rodiny do popředí a posílení její pozice před ústavní péčí, což odstartovalo pozoruhodný vývoj a rozšíření možností náhradní výchovy. Tím se myslí i patřičné změny ve výběru vhodných osob, majících zájem o náhradní rodičovskou péči, kde dnes není již nutné, aby se pro náhradní rodičovství rozhodl pár, ale zájem může projevit i člověk bez partnera, který je však ve značné nevýhodě, jelikož bude na výchovu dítěte sám, což pro něj nemusí být jednoduché, protože se jako náhradní rodič bude potýkat se situacemi, se kterými biologičtí rodiče nemusí přijít do kontaktu, a to bude vyžadovat velkou psychickou odolnost a dobré zázemí. Podle současných ustanovení však není možné, aby se náhradní rodinou pro dítě stal homosexuální pár, což dokazuje velmi striktní požadavky na výběr potencionálních rodičů, kterým si žadatelé o dítě budou nuceni projít. Je nutné si uvědomit, že náhradní rodiče jsou k dětem pečlivě vybírání, ne naopak. (Sychrová, 2015, s. 58 - 59)

Jedním z dnešních způsobů, jak zajistit možnost dítěte zůstat v kontaktu se svými biologickými příbuznými, je zajištění možnosti výchovy dítěte v rámci *opatření širší rodiny*.

Ve většině případů se jedná o prarodiče dětí. (Langmeier, Matějček, 2011, s. 344 - 345) Nejdělním legálně podloženým typem náhradní rodičovské péče je *adopce*, jejímž principem je přijetí cizího dítěte za své vlastní, čímž vzniká právní vztah a vazby dítěte k biologické rodině zanikají. Dochází k nabytí veškerých práv a povinností adoptivních rodičů k dítěti i naopak. K tomuto šťastnému závěru však vede velmi náročná a zdoluhavá cesta, kterou ovlivňuje mnoho faktorů, které její průběh mohou ovlivnit či zvrátit. Jedním z nich je podmínka právně volného dítěte. (Langmeier, Matějček, 2011, s. 346) Dalším typem je tzv. *individuální pěstounská péče*, která spočívá v přijetí cizího dítěte do rodiny, ve které již nějaké, často biologické děti vyrůstají, a v poskytnutí jim plnohodnotné rodičovské péče a milujícího domova za jistou finanční podporu od institucí zajišťující sociální péči. Odborníci se shodují na tom, že pěstounská péče by neměla být univerzálním řešením pro děti bez domova, čímž nejsou ani adopce nebo dětské domovy, ale měla by být vnímána jako nejvhodnější možnost pro děti, které nejsou pro adopci příliš vhodné, v tom smyslu, že jejich výchova s sebou nese určitá rizika a náročnější podmínky, což se týká dětí především romského etnika, starších či zdravotně znevýhodněných dětí. (Langmeier, Matějček, 2011, s. 346 – 347) Pěstounská péče může být poskytnuta v rámci přímého osvojení, tedy se souhlasem biologické rodiny přímo z původního rodinného prostředí, tento typ však nebývá příliš častý oproti tzv. *pěstounské péči na přechodnou dobu*, jako určitého dočasného předstupu před svěřením dítěte do dlouhodobější náhradní rodinné péče. Další možností související s pěstounskou starostlivostí je i *raná pěstounská péče* zaměřená především na novorozence vyskytující se v ohrožení, jako lepší alternativa kojeneckých ústavů. (Sychrová, 2015, s. 48 - 50) Typem náhradní rodinné péče je i tzv. *rodinná skupina*, neboli typ skupinové pěstounské péče ve formě vytvořeného rodinného soužití, kde manželský pár přijímá do péče kolem šesti až deseti dětí, jejichž věk i pohlaví se mohou lišit. Tento typ rodinného uspořádání se od tradičních rodin liší především svou velikostí, která v současné společnosti není běžná. Zajistit pro tento typ náhradní péče vhodné rodiče není vůbec jednoduché, představa velké rodiny v dnešní době s problémy, které se zde mohou vyskytnout, jsou pro mnoho uchazečů nepředstavitelné, což dosvědčují i některé případy rozpadu tohoto soužití. V těchto rodinách, ve kterých se podařilo v dětech vytvořit pocit dlouhodobější stálosti a jistoty, došlo i k mnoha velmi pozitivním zjištěním, mezi které patří především výrazné zlepšení chování u školních dětí, které do rodiny přicházejí. (Langmeier, Matějček, 2011, s. 348 - 349) Následujícím typem jsou tzv. *dětské vesničky*. Tato možnost náhradní rodinné výchovy je velmi podobná předchozímu typu s tím rozdílem, že dětské vesničky jsou založeny výhradně na mateřském působení bez přítomnosti otcovského

působení na výchovu svěřených dětí, jež bývá nahrazováno jiným způsobem, bohužel však nedostatečně. „Náhradní matka“ pečuje o osm dětí různého věku a pohlaví v rodinném zázemí, které je situováno ve společenství takzvané vesničky, která plní organizační a společenské zajištění pro všechny rodiny. (Langmeier, Matějček, 2011, s. 349 - 351)

2.2 Dětské domovy

Dětské domovy jsou typem náhradní rodinné péče, organizačně i administrativně zajištěné, prostorově uzpůsobené do bytových jednotek, ve kterých žijí děti stejného věku a kde se o výchovu starají profesionální vychovatelé, kteří neplní roli náhradních rodičů, čímž jsou vztahy mezi vychovateli a dětmi méně intenzivní, než v předchozích případech. V České republice došlo k prvotní změně podoby dětského domova do takového uspořádání díky přičinění J. Kučery, který zároveň vypracoval zásady, jimiž by se měly řídit. (Langmeier, Matějček, 2011, s. 351 - 352)

Rozhodující faktory pro tuto volbu, které soud bere v úvahu, je věk dítěte, jelikož mladší děti potřebují více pozornosti a neustálou péči, oproti tomu děti školního věku či dospívající mládež jsou na podmínky dětského domova, adaptabilnější a jeho řád jim vyhovuje více, než navazování vztahu s novou rodinou. Dalším důležitým faktorem je tělesný i duševní stav dítěte, protože některé nemoci přímo vyžadují odbornou a kvalifikovanou péči. Zohlednění rodinné situace je také důležitou podmínkou, která by měla být zvážena a to především při umísťování dětí do dětského domova, kde je rozhodujícím faktorem vzdálenost od původní rodiny a to, zdali je vhodné umožnit rodině s dítětem kontakt. Velmi důležité je umístění sourozenců do stejného domova, což je pro jejich citové pouto významné. S ním souvisí i předpokládaná délka pobytu dítěte v ústavním zařízení, což je rozhodující v rámci opětovného navazování vztahů s rodinou. Je-li patrné, že bude nezbytné, aby dítě bylo v domově umístěno na delší dobu, případně na trvalo, je důležité, aby mu byly poskytnout veškeré možné podmínky, které by přispěly k jeho úspěšné výchově. (Langmeier, Matějček, 2011, s. 352 - 355)

2.2.1 Náplň dětského domova a jeho prostorové uzpůsobení

Jak bylo výše uvedeno, nařízení ústavní péče je často poslední a jedinou možnou volbou, volenou pochopitelně čistě v zájmu dítěte, i tak jde ale o záležitost velmi emotivní a často bolestivou, proto se zařízení dětských domovů i samotní vychovatelé snaží vytvořit takové příznivé podmínky, které by dítěti jeho pobyt co nejvíce usnadňovaly. (Lysá, 2016)

Prostorové uzpůsobení dětských domovů je zařízeno tak, aby co nejvíce připomínalo rodinné prostory a zázemí, proto jsou rodinné dětské domovy rozděleny do bytů, které jsou

vybaveny tak, aby v nich bylo vše, co by nemělo chybět v klasickém rodinném domě, včetně oddělených pokojů pro děti, které by měly být dostatečně vybaveny a rozděleny na odpočinkový a vzdělávací prostor a zároveň by měly sloužit jako soukromé místo, kde se dítě bude cítit bezpečně. Každá bytová jednotka obsahuje i další místnosti připomínající atmosféru domova, jako je obývací pokoj příslušně vybavený, kuchyňka s menší jídelnou, koupelna a WC. Ve většině domovů je i velká společná jídelna, kde děti většinou sdílí společné jídlo o víkendu nebo v případě, když je jich méně, jinak má každá skupinka jídlo ve své kuchyňce. Součástí dětského domova bývá i zahrada nebo sálek, pokud to je dispozičně možné a prostory domova tento komfort umožňují. (Lysá, 2016)

2.2.2 Finanční a materiální zajištění dětí

Děti při příchodu dostanou potřebné ošacení a boty, které se stává jejich soukromým vlastnictvím, které mohou běžně užívat, to samé se vztahuje na základní potřeby nezbytné pro každodenní intimní hygienu, které jsou dětem zajištěny v dostatečné míře. V případě, že nemají dostatek věcí potřebných k výuce ve škole a nutných k plnění svých školních povinností, jsou jim opatřeny i tyto prostředky. K rozvoji všech svých dovedností mají k dispozici četné množství hraček a her, které si mohou kdykoliv půjčit a které jim zajistí plnohodnotné trávení času. K tomu účelu mohou využívat i mediální technologie, kterými je každý byt vybaven, jako jsou počítače, CD přehrávače, televize nebo počítačové hry apod., které jsou samozřejmě časově omezovány na základě úsudku vychovatele. (Lysá, 2016)

Co se týče finančního zabezpečení, mají všechny děti právo na měsíční kapesné, jehož minimální i maximální výše je ustanovena zákonem a závisí také na věku dítěte, které si může částku vzít k sobě, nebo uschovat u svého vychovatele, jenž je povinen vést o kapesném podrobnou dokumentaci, dítě má právo s částkou nakládat podle svého uvážení. V případě, je-li dítě na útěku či výkonu trestu, nemá na odběr kapesného nárok. Děti mají také možnost zapsat se do libovolných kroužků, které pomohou rozvíjet jejich talent a které jsou hrazeny buďto z kapesného, dětským domovem nebo z prostředků, které dítě dostává od osob zodpovědných za výchovu. Dítě může mít i svůj příjem, čím se myslí sirotčí důchod či pracovní mzda, ze které podle zákona hradí určitou částku potřebnou na jeho péči. Zbytek financí se ukládá na jeho osobní vkladní knížku nebo účet založený u banky, o kterém je dítě plně informováno a má možnost na stav svého účtu kdykoliv nahlédnout. V dnešní době existuje spousta organizací, nadací či soukromých osob, které jsou často poměrně

společensky známé a touží dětem umístěným v dětských domovech pomáhat a to jak finančně, tak materiálně či prostřednictvím různých akcí apod. (Lysá, 2016)

Tabulka č. 1 – Přehled podmínek pro udělení kapesného na základě vnitřního řádu dětského domova (Lysá, 2016)

Finanční částka dle výchovných hledisek	Výchovná hlediska	Do 6 let <u>40-60 Kč</u>	6 – 10 let <u>120-180 Kč</u>	10 – 15 let <u>200-300 Kč</u>	Nad 15 let + nezaopatřená osoba <u>300-450 Kč</u>
Oblast vzdělávání	Plní si svoje povinnosti	0	+ 20	+ 30	+ 50
	Částečně si plní svoje povinnosti	0	+ 10	+ 15	+ 25
	Neplní si svoje povinnosti	0	0	0	0
Oblast pracovních povinností	Aktivně přistupuje k plnění svých pracovních povinností	+ 10	+ 20	+ 30	+ 50
	Pracovní povinnosti si plní částečně a většinou až po upozornění	0	+ 10	+ 15	+ 25
	Téměř si neplní své pracovní povinnosti	0	0	0	0
Oblast chování	Chová se v souladu s VŘ DD	+10	+ 20	+ 40	+ 50
	Občasné prohřešky proti VŘ DD	0	+ 10	+ 20	+ 25
	Soustavně porušuje VŘ DD	0	0	0	0

2.2.3 Stravování dětí

Dětský domov má povinnost zajistit všem dětem plnohodnotné a vyvážené jídlo na celý den, jehož normy se řídí vyhláškou č. 107/2005 Sb. Vychovatelé v dětských domovech dbají na to, aby děti dodržovaly pravidelný pitný režim a měly dostatečných přísun vitamínů a správných živin důležitých pro jejich zdravý vývoj. Každý dětský domov disponuje centrální kuchyní a jídelnou, ve které pravidelně vaří zodpovědné osoby. V případě, že kuchařky nejsou přítomné, je možné, aby starší děti v rámci výchovného působení připravovaly menší pokrmy, moučníky, cukroví apod. samy, pod dohledem dospělé osoby nebo vychovatele. (Lysá, 2016)

2.2.4 Organizační řád a náplň dne

O výchovu dětí se v rámci každé rodinné buňky starají dva kmenoví vychovatelé, kteří se pravidelně střídají a vedou podrobné záznamy o průběhu každého dne a jeden noční vychovatel, který přichází ve večerních hodinách. Ten má během svého pobytu na starosti především pomoci dětem s večerní hygienou, ukládá je ke spánku, měl by být dětem k dispozici, kdyby cokoliv potřebovaly. Je také povinen dohlížet na klidný průběh večera a bezpečnost dětí. Odchází v ranních hodinách, kdy je střídán kmenovými vychovateli jednotlivých skupin. Každý den se řídí podle předepsaného harmonogramu, na jehož dodržování dohlíží vychovatel, kterému často pomáhají starší děti, starající se o děti mladšího věku viz. přehledová tabulka na následující straně. (Lysá, 2016)

Děti jsou povinné dodržovat stanovený program, podílet se na činnostech v dětském domově a respektovat daná pravidla a pokyny vychovatelů/ vychovatelek, v opačném případě se musí potýkat s následky přiměřené situaci, jako je zákaz vycházek, kroužků, užívání TV, počítačů a mobilních telefonů, případně omezit kapesné apod. Program během pracovních dnů je volnější, děti mají možnost podílet se samy na náplni svého osobního volna, za to o víkendu bývá program poměrně nabytý nejrůznějšími aktivitami, na kterých se často podílí i domovy z okolí, které pomáhají organizovat nejrůznější turnaje a aktivity. Dnes existuje také mnoho organizací a osobností, které tyto akce podporují a které se všemožně snaží podporovat děti z dětských domovů za účelem rozvoje jejich talentů a ve snaze pomoci jim pobyt v domově zpříjemnit. (Lysá, 2016)

Tabulka č. 2 – Harmonogram dne podle vnitřního řádu dětského domova (Lysá, 2016)

Od 05:00 dojíždějící 06:30 – 07:00	probouzení dětí, ranní hygiena, příprava do školy, zabezpečení dětí, které užívají léky
07:00 – 07:15	snídaně ve skupinkových jídelnách
07:15 – 07:30	příprava na odchod do školy, kontrola pomůcek
od 07:30	odchod do škol
12:00 – 15:00	individuální výdej oběda po návratu dítěte ze školy (ve společné jídelně)
12:00 – 15:30	Odpočinková činnost a individuální činnost, příprava do školy, kontrola školních povinností a žákovských knížek, zájmové kroužky, činnost podle týdenního plánu, osobní volno apod.
od 15:30	svačinka ve skupinách,
16:00 – 17:30	Společné aktivity, individuální zájmová činnost, osobní volno
od 17:30	večeře ve skupinách
18:00 – 20:00	hodnocení dne ve skupinách, úklid, péče o osobní věci, osobní hygiena, individuální zájmová činnost, osobní volno, příprava na večerní klid, výdej léků
20:00	večerka pro nejmenší děti
20:00 – 22:00	prodloužená doba studia pro starší děti, individuální zájmová činnost, televize, PC, četba, mimořádná vycházka pro děti starší 15 let (především ve dnech prázdnin a o víkendu)
22:00	večerka starších dětí

2.2.5 Příprava klientů dětského domova na jejich odchod a samostatný život

Náplň dětského domova je přizpůsobována tak, aby se děti naučily být co nejvíce samostatné a zodpovědné, proto i pravidla v jednotlivých buňkách jsou nastavena tak, aby se na chodu domácnosti děti co nejvíce podílely. O tom svědčí rozdělení týdenních povinností, jako je úklid kuchyňky, vynášení odpadků, umývání a utírání nádobí, utírání prachu, vyzvedávání jídla z centrální kuchyně apod. Vychovatelé se také snaží děti zapojovat do dalších činností spojených s prací v domácnosti, jako jsou pravidelné týdenní úklidy, nakupování, pomoc při přípravování jídla, převlékání postelí, praní a žehlení prádla. Starší děti jsou také zapojeny do pomoci při dohledu na děti nižšího věku, což platí především o sourozencích, což podporuje jejich vzájemné vztahy a zodpovědnost jednoho vůči druhému. Mnohé domovy se také snaží vychovávat děti k zodpovědnosti prostřednictvím důvěry, kterou starším dětem projevují. (Lysá, 2016)

2.3 Pozitivní a negativní stránky dětského domova

I přes veškerou odbornou péči a citlivé zacházení, které jsou pracovníci dětského domova schopni poskytnout, nese se sebou dlouhodobý pobyt v ústavním zařízení jistá nebezpečí, která dítě mohou ohrozit. (Matoušek, 1999, s. 118)

Jedním z nejčastějších rizik, které může dítě v dlouhodobé péči dětského domova nebo jiného ústavního zařízení postihnout, je především nebezpečí takzvaného hospitalismu, což znamená stav naprostého přizpůsobení se na komfortní podmínky a zázemí, které dětský domov nabízí. O klienty bývá zpravidla velmi dobře postaráno, je jim poskytnuta veškerá péče včetně vhodného ubytování, teplé a pravidelné stravy, finančního zajištění a dokonce i organizace náplně volného času a příležitostných aktivit. To všechno může mít za následek neschopnost dítěte umět se postarat o sebe a základní životní potřeby, orientovat se v jiném prostředí a dokázat se vyrovnat s podmínkami reálného světa za bezpečnými zdmi dětského domova. (Matoušek, 1999, s. 118)

Dalším možným nebezpečím, které se může vyskytnout u dlouhodobého pobytu v prostředí, kde se vyskytují stejní, je takzvaná ponorková nemoc, jejíž projevy poprvé pozorovali námořníci na moři při svých objevitelských plavbách. Ponorková nemoc se projevovala především negativními pocity ústící až v agresivní a nepřátelské chování, které bylo následkem neměnného se stereotypního prostředí, silně působícího na mezilidské vztahy. V chování se objevují poslední usilovné snahy uchovat si vzácné okamžiky svého ohroženého soukromí, které se projevuje sníženým množstvím očního i osobního kontaktu a omezené komunikace. (Matoušek, 1999, s. 118 - 119)

Ústavní zařízení se mohou velmi snadno stát prostředím pro výskyt sociálně patologických jevů jako je například šikana, jejímž prostřednictvím agresivní jedinci uplatňují svou autoritativní pozici vůči slabším dětem, čímž jsou myšleni především jedinci trpící nízkým sebevědomím, nemocní nebo ti, kteří se nějakým způsobem liší. Jedná se o velmi nebezpečný proces, který se projevuje opakovaným násilím, jenž může mít fyzickou i psychickou podobu, ale především trvalé a hluboké následky na jeho obětech. Těmi se může stát kdokoliv, jenž se od ostatních třeba jen nepatrně liší, nebo ve svém agresorovi vyvolává negativní dráždivé vzpomínky, které ho podvědomě k činu nutí. Je třeba mít na paměti, že i dětské kolektivy umí být ke svým vrstevníkům neuvěřitelně kruté. Agresorem se většinou stává dítě, které bylo samo v minulosti obětí šikany, jež v něm zanechala velmi hluboký negativní otisk a podvědomý pocit oprávnění vůči takovému jednání, jehož prostřednictvím dosahuje svých cílů a osobního uspokojení. Součástí této agrese mohou být

v tom nejhorším případě i samotní vychovatelé či ostatní pracovníci, kteří svým chováním tento čin podporují, což se může projevat nedostatečným zásahem nebo ignorováním prvotní signálů jako jsou modřiny, různá zranění, podivné chování, nepřiměřená reakce dětí na určité situace, případné pomočování, úzkosti apod. V případě, že personál naopak reaguje velmi nepřirozeně, příliš autoritativně či dokonce agresivně, tak i v takovém případě, byť neúmyslně, podporuje toto agresivní chování. Vyskytlo se i několik situací, kdy vychovatelé byli svým chováním přímo zodpovědní za násilné chování vůči svým svěřencům, kdy zneužívali své postavení a svou moc nad nimi, což se často projevovalo ponižováním, zanedbáváním, nepřiměřeným trestáním, nedostatečnou péčí, ba dokonce v některých obzvláště těžkých případech i zneužíváním. I v těchto případech bývají častými oběťmi právě ti, kteří jsou nejvíce zranitelní, jako jsou děti, v jiných ústavních zařízeních senioři či mentálně nebo zdravotně postižení jedinci. (Matoušek, 1999, s. 119 - 120)

Možným rizikem, které v ústavním zařízení může nastat, je ztráta osobního soukromí. U dětských domovů, se tomu nebezpečí snaží předcházet, právě proto jsou dětské pokoje a veškeré prostory dětského domova uspořádány do dnešní podoby, kde jsou zajištěny dostatečné podmínky pro osobnostní růst a vlastní intimitu. (Matoušek, 1999, s. 122)

Díky negativnímu vlivu ústavních podmínek může v nejhorších případech docházet k výskytu traumat, které klienta poznamenají natolik, že ve většině případů odmítá jakýkoliv kontakt, který zpravidla omezuje jen na osoby, které si prošly stejnou životní zkušeností jako on, což ho značně izoluje od většinové společnosti a reálného života, čímž si i bývalí klienti mimo ústavní zdi vytváří vlastní soukromé světy, které pro ně představují jistou míru bezpečí. (Matoušek, 1999, s. 123) V poslední době je v této problematice nejčastěji diskutovatelným tématem takzvaná psychická deprivace, jež byla zjištěna především u dětí dlouho pobývajících v dětských domovech či v jiné ústavní péči, ale dokonce si u dětí doposud v rodinách žijících, u kterých je zcela zjevné citové strádání. Pojem psychická deprivace rozumíme především stav projevující se psychickým strádáním, který mají za následek takové životní podmínky, jež neumožnily dostatečnou míru či kvalitu některé psychické potřeby. (Langmeier, Matějček, 2014, s. 73)

Mezi základní pozitiva působení ústavní péče na dítě patří především ochrana a zázemí, které mu poskytují, především máme-li na mysli dětské domovy, které se snaží dítěti nahrazovat rodinnou péčí a poskytovat mu zázemí vhodné pro jeho výchovu. Dítěti

je poskytnuta veškerá odborná péče profesionálních pracovníků, plnohodnotná a pravidelná strava i vhodné materiální podmínky poskytující dítěti dostatečné pohodlí a pocit bezpečí, což v původním rodinném prostředí děti často postrádaly. Děti vyrůstající v dětských domovech se vyznačují nižším stupněm vzdělání a také sklonem k trestné činnosti, což mohou způsobovat pocity křivdy, jež často pociťují a které mohou vést k vyhledávání rizikových skupin osob, poskytujících jim pocit sounáležitosti, a podporující je k nevhodnému chování a k sociálně patologickým jevům. (Matoušek, 1999, s. 118 - 123)

3. Azylové domy jako možná alternativa pro nový začátek

Azylové domy jsou nyní již rozšířenou službou poskytující bydlení lidem, kteří se ocitli bez přístřeší, a kteří se snaží žít plnohodnotný život integrovaný ve společnosti, což jim tento typ sociální pomoci může umožnit. Azylový dům je velmi specifická forma služby poskytující ubytování, které neplní jen funkci noclehárny či ubytovny a ani se nejedná o typ služby, který by se podobal posláním dětských domovů, domovů pro seniory, psychiatrickým ani zdravotnickým zařízením apod. Hlavním posláním azylových domů je poskytnout pomoc v souladu s ustanovením § 57 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, která je často provázána s jinými typy služeb. Služba je určena pro lidi, kteří z nějakého důvodu ztratili své přístřeší nebo ho byli nuceni opustit, nachází se ve velmi tíživé a složité životní situaci a pohybují se často na hranici sociálního vyloučení. Klienti azylové domu mají převážně mnoho složitých i méně závažných problémů, které však nejsou schopni sami vyřešit, a proto často upadají do stavů úzkosti a deprese, proto je součástí pobytu možnost využití základního sociálního poradenství v souladu s ustanovením § 37 odst. 2 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Ve většině azylových domů musí být žadatel občanem České republiky a musí mít patřičné doklady, které dokazují jeho totožnost, mimo to je povinen řídit se vnitřním řádem daného domova. (Csémy, Marek, Vágnerová, 2013, s. 311)

Osoby, jež se staly sociálně vyloučenými, mají zpravidla omezené či znemožněné užívání sociálních statusů, což je zpravidla spojeno také s těžkým přístupem k ekonomickým, politickým i sociálním systémům a různým společenským akcím, a to způsobuje jejich častou izolaci od běžného života ve společnosti. (Mareš, 2006, s. 5 – 7) Mnohostranné deprivace způsobené sociální exkluzí mohou mít širší dopad, jelikož hrozí jejich předávání z generace na generaci v homogenním prostředí sociálně vyloučených. (Mareš, 2006, s. 30)

Slovo asyllum znamená v překladu útočiště, což přesně vystihuje jeho plnou podstatu, kterou tak chápali i naše předkové, již v rámci některých náboženství považovali toto místo za protkané jakousi neviditelnou nadlidskou silou, v jejíž moci je člověka ochránit před případným nebezpečím před lidmi, kteří by mu chtěli uškodit. Od 19. století se azylové domy začaly zabývat čím dál tím více rozšířenou potřebou cizinců, kteří hledali bezpečí v jiné zemi z válečných či jiných politických důvodů. Avšak ani ve vyspělých zemích 21. stol. neexistují a podle Matouška nikdy nepřestanou existovat lidé, kteří by zvládali své problémy a dokázali důstojně existovat bez cizí pomoci. (Matoušek, 2003, s. 32)

3.1 Typy azylových zařízení pro lidi v nouzi a jejich vymezení

Azylové domy pro osoby v tíživé životní situaci jsou uzpůsobeny podle charakteristiky a daných potřeb jednotlivých žadatelů, již potřebují specifické podmínky a péči. Žadatelé musí splňovat kritéria nutná pro přijetí do této služby, jako je především zájem o to změnit svou aktuální životní situaci a pracovat na ní. Mezi další podmínky patří i naprosto střízlivý stav bez vlivu alkoholu a jiných návykových látek, osoby musí být také soběstačné, nesmí být odkázány na každodenní nepřetržitou péči ani nesmí projevovat chování, které by bylo konfliktní, a tedy by mohlo určitým způsobem narušovat život ostatních klientů či je přímo ohrožovat. Ubytování je poskytováno na určitou dobu, až na výjimky se jedná především o lhůtu jednoho roku, a jeho cena je stanovena tak, aby byla pro klienty přístupná a byli plně schopni ji hradit, avšak tento domov není určen pro ty osoby, které se pouze snaží najít co nejlevnější ubytování a které jsou jinak naprosto schopné postarat se o své záležitosti samy. (Pomoc v nouzi, © 2010)

3.1.1 Azylové domy pro oběti domácího násilí a jejich děti

Jedná se o typ azylového bydlení, které je určeno pro ženy, které byly psychicky i fyzicky týrané svým manželem nebo partnerem a nemají kam jít. Zároveň jsou prostory tohoto domu uzpůsobeny tak, aby si klientky s sebou mohly vzít i jejich děti a měly zde veškeré podmínky vhodné pro jejich plnohodnotnou výchovu. Dále zde mají veškeré materiální zázemí, které potřebují. Jelikož se jedná o osoby, které jsou často na útěku před svým agresorem, má tento typ ubytování skrytou adresu, která není dohledatelná, což zajišťuje jejím obyvatelům naprostou jistotu a bezpečí a umožňuje jim žít a vychovávat své děti v harmonickém prostředí a v poklidu řešit svou aktuální situaci. Azylový dům poskytuje svým klientkám i další služby včetně odborného sociálního poradenství, což ale neznamená, že domov striktně určoval svým klientům harmonogram celého dne. Pravidla, které musí všichni dodržovat, jsou především nastavena tak, aby všichni klienti byli v naprostém bezpečí, proto jsou zakázané návštěvy i doprovázení k domovu cizím člověkem. Příležitostné aktivity organizované domovem jsou dobrovolné a veškerá náplň volného času záleží čistě na potřebách klientek a jejich dětí. (Rosa, © 2014)

3.1.2 Azylové domy pro rodiny s dětmi

Tento druh azylového domu slouží pro rodiče s dětmi do 18 let, nebo jejich zákonné zástupce, kteří jsou starší rovněž 18 let a nachází se ve složité životní situaci, která zapříčinila, že o své bydlení přišli a nejsou schopni si momentálně hradit jiné ubytování. Klienty jsou nejčastěji neúplné rodiny s jedním rodičem, kteří zůstali na výchovu svých dětí

sami, či těhotné ženy, většinou po 2. trimestru těhotenství. Mimo to může být žadatelem o pobyt i rodič s mentálně či fyzicky postiženým dítěte v případě, že jeho výchovu zvládá naprosto sám bez cizí pomoci. Domovy pro rodiny s dětmi jsou podobně uzpůsobené jako domy pro osoby, jež se staly obětí domácího násilí, a to v tom smyslu, že je tu dostatečný prostor a vhodné prostředí pro výchovu dětí. (Boetheia společenství křesťanské pomoci, © 2017)

3.1.3 Azylové domy pro mladé – „domy na půl cesty“

Takzvaný dům „na půl cesty“ je velmi specifickým typem poskytnutí dočasného bydlení určeného především pro mladé dospělé od 18 – 26 let, již mají zkušenost s pobytem v dětském domově nebo jiném ústavním zařízení jako je např. léčebna pro drogově závislé nebo jiný léčebný pobyt, či byly tyto osoby ve výkonu trestu. Tito klienti se většinou nemají kam jinam uchýlit, ale chtějí žít samostatný a důstojný život a i přes svou tíživou minulost projevují veškerou snahu začít znovu a lépe, což jim pobyt v tomto domě umožňuje. (Pomoc v nouzi, © 2010) Martina Spišáková - Pecinová v časopisu Sociální práce uvádí své zkušenosti s mladými lidmi, kteří přichází z dětských domovů do azylového domu. Popisuje zde oblasti, ve kterých tito lidé nejčastěji selhávají. Finanční problémy, neschopnost orientace v realitě, demotivace, absence osobních cílů, nedůvěra v ostatní lidi, nenaplněná potřeba lásky a mnoho dalších faktorů jsou důvodem neúspěšné integrace těchto mladých lidí ve společnosti. Azylové domy na půl cesty pomáhají ve vícero rovinách. (Spišáková - Pecinová, 2015) Jeho dílčí službou jsou i takzvané startovací byty určené klientům, již prokázali svou zodpovědnost, jejich poslání je totožné s posláním domů na půl cesty, což znamená, že poskytují veškeré zázemí včetně odborného sociálního poradenství, pomoc při rozšiřování osobních kvalit a schopností. Dále zajišťuje možnost profesní kvalifikace, která povede nejen k lepšímu pracovnímu uplatnění, ale jež také rozšiřuje a upevňuje osobní podvědomí klienta o sobě samém, což je pro budování osobní identity a zdravého sebevědomí velmi důležité. Stejně tak napomáhá k schopnosti lepšího začleňování se do společnosti, finanční gramotnosti, přebírání zodpovědnosti za své chování a také vede klienta ke snaze obnovit a upevnit své kontakty, a to především s rodinou a blízkými lidmi, kteří mu mohou být velkou oporou, a tím se stanou podpůrnou sociální sítí, jejíž existence je důležitá pro každého jedince. (Pomoc v nouzi, © 2010)

3.1.4 Azylové domy pro muže a azylové domy pro ženy

Většinou se jedná o domy zajišťující dočasnou podporu a pobyt mužům nebo ženám. Ne moc častý je výskyt domovů zajištěných pro klienty obou pohlaví. Jejich cíl je

však naprosto stejný, a to stabilizovat klientovu současnou situaci a poskytnout mu vhodné zázemí vedoucí k jejímu zlepšení, pro které zde má klient zajištěné veškeré podmínky včetně sociální podpory. (Boetheia společenství křesťanské pomoci, © 2017)

3.2 Pozitivní a negativní stránky azylových domovů

Azylové domy jsou určeny pro lidi, kteří o své ubytování z nějakých důvodů přišli, tudíž slouží nejen jako hmotné zázemí, ale především jako psychická podpora a možnost pomyslného odrazového můstku umožňujícího klientovi začít svůj život znovu a lépe. Jedná se o velmi důležitou naději, která se často vztahuje i na ostatní rodinné příslušníky a to především na děti osob potřebujících nové bydlení, což napomáhá k jejich zdravému psychickému vývoji a k utužování rodinných vztahů. Azylové domy poskytující veškeré potřebné zázemí, které klienti ke svému novému startu potřebují, a to včetně odborného sociálního poradenství poskytujícího užitečné rady a psychickou podporu. Domy často slouží jako útočiště pro oběti domácího násilí, čímž jim poskytují ochranu před lidmi, kteří jim psychicky či fyzicky ubližovali, čímž v mnohých případech doslova zachraňují život jim i jejich dětem.

Mezi negativní aspekty tohoto typu sociální služby patří především časově podmíněná lhůta, většinou jednoho roku, po kterou klient může azylového bydlení využívat. Na druhou stranu, může tato stanovená hranice působit i jako pozitivní a stimulující faktor, jenž motivuje a povzbuzuje ke snaze hledat si nové a stálejší bydlení, což umožní opětovnou plnohodnotnou integraci do společnosti. Dalším faktorem, který může působit negativně, jsou ostatní klienti využívající prostory stejného bydlení, již mohou v některých případech působit negativně a vyvolávat v některých klientech individuální pocity nedostatečného soukromí. V případě, že se jedná o oběti domácího násilí, je jedním ze zásadních pravidel domova střežit jeho adresu, což znamená zákaz veškerých návštěv a jiného kontaktu, při kterém by hrozilo odhalení této adresy, což může vést k pocitu nadměrné izolace.

4. Metodologie výzkumu

V této kapitole je podrobněji popsáno výzkumné šetření, jeho cíle, a následné kroky k jejich naplnění.

4.1 Cíle a metody výzkumu

Cílem práce bylo zjistit, jakým způsobem vychovávají bývalí klienti DD/AZ přistupují k výchově svých vlastních dětí. Dále také seznámit se s názory a postoji komunikačních partnerů týkajících se především výchovy dětí, poznat jejich metody, preference i styl výchovného působení.

Pokud vztahy v rodině, role, rodinné tradice, komunikace, láskyplné prostředí, typ výchovy a nenahraditelné vzory matky a otce natolik ovlivňují životy jednotlivců i jejich budoucí rodiny, vyplývají mi z této problematiky základní otázky: *“Podle jakých vzorů a výchovných vzorců a budují své rodiny a jakým způsobem vychovávají své děti lidé, kteří většinu svého života strávili v dětském domově, případně jiných ústavních zařízeních?”*

4.2 Výzkumný soubor

Pro výzkumný soubor byla zvolena taková skupina osob, kterou spojuje několik společných faktorů, mezi které patří především nefunkční biologická rodina, která nebyla schopna či ochotna se o své děti postarat, dětství a dospívání strávené v ústavním zařízení, založení své vlastní rodiny a výchova potomků.

Získávání respondentů k tomuto účelu bylo velmi složité a to jak z hlediska nalezení vhodných osob, tak i z hlediska jejich ochoty se do tohoto výzkumu angažovat. Oslovení pracovníci dětských domovů, z důvodu ochrany dat bývalých klientů, nemohli kontakty na konkrétní osoby poskytnout, proto byly využity sociální sítě, jejichž prostřednictvím byli osloveni potenciální respondenti, u kterých se objevovaly výše zmíněné faktory, potřebné k tomuto výzkumu. Z celkového počtu 23 oslovených se do samotného výzkumu v konečné fázi zapojilo šest komunikačních partnerů, z nichž jeden má osobní zkušenost i s azylovým domem pro matky s dětmi. Dalším důležitým kritériem pro výběr potencionálních komunikačních partnerů, byl věk jejich dětí, který hraje důležitou roli v otázce zkušeností s praktikováním výchovných metod a zásad. Věk i počet dětí se u jednotlivých komunikačních partnerů poměrně lišil, avšak alespoň jedno z dětí každého respondenta bylo staršího věku 4 let. Uvedená jména komunikačních partnerů i všech ostatních osob byla z důvodu ochrany osobních údajů pozměněna.

4.3 Technika sběru dat

K získání potřebných dat byl zvolen moderovaný rozhovor, který je podle Miovského jednou z nejobtížnějších, ale zároveň i jednou z nejvýhodnějších metod pro získání kvalitativních dat. K tomu, aby interview proběhlo zdárně, jsou zapotřebí jak sociální dovednosti, tak i schopnost introspektivního i extrospektivního pozorování, čímž se navyšuje možnost ke zdárnému získání kvalitativních dat. Získání hodnotného interview ovlivňuje několik činitelů, mezi které patří prostředí, ve kterém rozhovor probíhá, doba ve které respondentům pokládáme otázky a ohled musíme také brát na životní fázi respondenta. V případě, pokud je respondentů více a pokud je jejich věk a současný stav odlišný, je možné, že budou i výsledná data do značné míry odlišná, s čímž je třeba počítat. (Miovský, 2006, s. 158 – 160) V oblasti výzkumného šetření je třeba projevovat velkou míru empatie a dbát na etické zásady, které by měly být základem každého kvalitativního, ale i kvantitativního výzkumu. Jedná se o velký zásah do soukromého života respondenta. (Bugel, Šlechtová, 2012, s. 184).

Ke sběru dat byl použit rozhovor polostrukturovaný, který patří mezi nejrozšířenější formy rozhovoru a který plně vynahrazuje nevýhody nestrukturovaného a plně strukturovaného rozhovoru a mezi jehož přednosti patří i možnost pokládat doplňující otázky. (Miovský, 2006, s. 159 – 160)

Podstatným tématem výzkumu, které se stalo základem mého rozhovoru, byla výchova potomků, hodnoty a postoje, které rodina zastává, tedy přítomný život respondenta a jeho rodiny. Na tyto faktory byl kladen velký důraz po celou dobu získávání výzkumných souborů i při samotných rozhovorech, kdy se respondenti potýkali s neochotou, ale především se strachem a obavami, které vyvolávaly nepříjemné vzpomínky na pravděpodobně doposud neuzdravené životní události, jenž se vztahovaly k biologické rodině. Kromě toho je výchovné působení respondenta, předáváním výchovných vzorců a jeho socializační působení v rodině, kterou založil podstatným zdrojem informací, na které navazují další dvě témata, která ve většině rozhovoru do určité míry zazněla.

Druhou problematickou oblastí, bylo dětství a dospívání strávené v dětském domově, které neodmyslitelně patří k důležité etapě respondentova života a které mělo důležitý vliv na formování jeho osobnosti. Zájmem výzkumu bylo i to, jak s odstupem času vzpomínají na čas strávený v dětském domově, na klima a řád, které v domově panovaly a také na personál dětského domova a jejich vztah k nim.

Třetí a zároveň nejtěžší oblastí, která byla do rozhovoru zařazena, ale na které nebylo z respektu k soukromí komunikačních partnerů trváno, byly vzpomínky a vazby k původní biologické rodině. Otázky, které byly k rozhovorům připraveny, se dotýkaly všech třech oblastí života komunikačních partnerů, ale ne u všech rozhovorů byly všechny použity.

4.4 Zpracování a analýza dat

Sbírané data byla zaznamenána za pomoci audiozáznamu, který patří mezi nejčastější metody používané k záznamu dat, díky němuž jsou data kompletnější a autentičtější. Tato metoda byla zvolena především proto, že umožňuje výzkumníkovi zaměřit se na další důležité faktory jako je i neverbální komunikace. (Miovský, 2006, s. 197)

Získané materiály byly zaznamenány do textové podoby, abych bylo možné porovnat případné opakující se podobnosti, které by se v jednotlivých rozhovorech mohly vyskytnout. K zaznamenání shodných témat, byla využita metoda zachycování vzorců, která je, jak uvádí Miovský poměrně jednoduchá a její princip spočívá v opakujících se vzorcích, které se vyskytují v získaných datech. Cílem této metody je tedy vyhledávat podobné a opakující se vzorce, které se následně zaznamenají do obecnějších principů, díky kterým je výzkumník schopný utvářet určité koherentní příběhy a zkonstruuje si tak představu o zkoumaném jevu. Zároveň však musí také hledat údaje, které by dané příběhy ze získaných vzorců mohly objasnit, i kdyby to mělo znamenat to, že by mohly jejich pravdivost vyvrátit. (Miovský, 2006, s. 222)

5. Profily a příběhy komunikačních partnerů

Následující kapitola pojednává o životních příbězích jednotlivých komunikačních partnerů. Jména všech uvedených osob jsou, jak už bylo výše zmíněno, z důvodu ochrany soukromých dat pozměněna.

5.1 Životní příběh Leony

Leona má 46 let, ve svých 20 letech se vdala a se svým manželem má tři děti. Je vyučená a pracuje v zemědělském podniku.

První komunikační partnerkou je 46 letá vdaná žena jménem Leona, žijící s manželem a třemi dětmi v rodinném domě v malém městě. Spolu s manželem pracují v zemědělském podniku, kde je její hlavní povinností starat se o dobytek, zatímco manžel dohlíží na údržbu zemědělských strojů. I když je třisměnná pracovní doba velmi náročná, snaží se trávit co nejvíc času společně, což dokazuje snaha manžela pomáhat své ženě během směny i Leonin důraz na společné jídlo, které je pro ni důležitým stmelovacím prvkem.

Leona má tři již dospělé děti, dvě dcery, Janu a Barboru a druhorozeného syna Ondřeje. Nejstarší dcera bydlí s přítelem v Praze a zbylé dvě děti, které jsou už výdělečně činné, doposud setrvávají v rodném domě. Rodina žila původně ve vícegeneračním domě, který patřil rodičům Leonina manžela Ondřeje. Jeho rodiče měli velký vliv na výchovu svých vnoučat. Významné postavení v této rodině měl dědeček, tedy Ondřejův otec, který byl svého času vážený sedlák a který dbal na disciplínu, řád a tvrdou práci na rodinném hospodářství. Leona se o rodičích svého manžela vyjadřovala velmi hezky a taktně, i když bylo z jejich náznaků patrné, že soužití s dominantním tchánem bylo občas velmi náročné. Leonin tchán přišel o svého otce jako dítě, během II. světové války, což se na něm velmi podepsalo. Musel se hodně snažit, tvrdě pracovat a totéž požadoval po svém synovi. Jeho autoritářský přístup podněcoval syna k vytrvalé a poctivé práci jak na rodinném hospodářství, tak na sobě samém. Odvrácenou stranou jeho postoje, byla pomyslná zeď, kterou tím budoval mezi ním a jeho blízkými.

Do dětského domova se Leona dostala v šesti letech, spolu se svou starší sestrou a mladším bratrem. Rodiče, kteří se potýkali se závislostí na alkoholu, nebyli schopni vytvořit pro své děti trvalé a vhodné zázemí, dostatek jídla, teplé a suché prostředí, ani základní materiály důležité pro jejich každodenní potřeby a povinnosti (pomůcky do školy apod.). Navíc se ve výchově rodičů začaly projevovat patologické vlivy, které silně působily především na starší dcery. Všichni sourozenci, ale především Leona, byli v domově

oblíbení, a to jak u pracovníků dětského domova, tak i mezi dětmi. Podle Leony byli všichni tři sourozenci nenápadní a bezproblémoví, dodržovali stanovená pravidla a snažili se vycházet se všemi. Poměrně brzy začali jezdit na pravidelné návštěvy ke svým rodičům, kam zprvu jezdili rádi. Leona popsala, že si zpětně uvědomila, jak návštěvy u rodičů ovlivňovaly její mínění o dětském domově i o vychovatelích. Biologickým rodičům jejich životní situace vyhovovala a problémy, ve kterých se nacházeli, si nepřipouštěli, právě naopak, ze své situace obviňovali úřady. Leona během rozhovoru popisovala momenty, díky kterým si uvědomovala pozitivní význam jejich pobytu v dětském domově. Mluvila o hladu, který u rodičů zažívali, o praní prádla ve studeném potoce i povinném žebrání o peníze. Tyto i další podobné situace zapříčinily změnu Leonina úsudku o svých rodičích. Od té doby vnímala Leona realitu zcela jinak a odmítala své biologické rodiče navštěvovat.

Po odchodu z dětského domova bydlela nějaký čas na ubytovně patřící zemědělskému podniku, kde byla zaměstnaná. V té době již chodila s Ondřejem, kterého si zanedlouho vzala a poté se odstěhovala do domu jeho rodičů. Novomanželský pár žil v opraveném podkroví a podílel se na společném hospodářství, které bylo velmi rozlehlé. Svůj vztah k manželovým rodičům, především k mamince manžela, popisovala Leona velmi kladně, podle jejích slov byla pro ni životním vzorem a mnoha věcem se od ní naučila.

Leonina rodina je silně věřící a tyto hodnoty se snaží předávat i svým dětem. Víra je pro Leonu velmi důležitá, měla k ní blízko ještě před tím, než poznala svého manžela, který jí pomáhá ve víře nadále růst.

5.2 Životní příběh Martina

Martinovi je 47 let, je ženatý a se svou ženou vychovává tři děti. Je majitelem prosperující firmy a momentálně si dodělává vysokou školu.

Martin je uznávaný podnikatel, který žije se svou manželkou a třemi dětmi v rodinném domě v okrajové části města. Martin se momentálně živí jako podnikatel, v současné době navštěvuje kombinované studium na vysoké škole. Vlastní poměrně úspěšnou stavební firmu, při které se podílí na několika nových projektech, které se týkají osobního rozvoje mladých lidí. Jeho životní filozofií je, že každý člověk s jakýmkoliv životním příběhem, může vlastní pílí a snahou změnit svůj osud. Tento postoj uplatňuje v životě poměrně často a projevuje ho i ve výchově svých dětí.

Martin vyrůstal jako jedináček, který svého otce nikdy nepoznal. Jelikož nebylo v silách jeho biologické maminky se o něho postarat, stal se dětský domov i jeho domovem.

Martin velmi dopodrobna o své minulosti nemluví, jediné co zmiňuje, je fakt, že měl mamince dlouho za zlé, že dopustila, aby je od sebe oddělili. Dlouho trvalo, než ji odpustil a jak sám uvádí, později litoval, že se ji nesnažil dříve porozumět.

V dětském domově velmi přilnul k vychovatelce Marušce, která mu do jisté míry maminku vynahrazovala. Tento výjimečný vztah byl oboustranný a do dneška jsou ve vzájemném kontaktu. Martin byl oblíbený i u ostatních pracovníků dětského domova a od malička se snažil v kolektivu dětí i vynikat. Také hledal příležitosti, které by přispěly k jeho osamostatnění se, čehož si všiml i údržbář pracující v dětském domově a nabídl Martinovi, že ho naučí, jak které věci opravit, jak vyměnit pneumatiku apod. Od té doby jezdíval Martin panu Novákovi pomáhat a občas si i vydělal drobný peníz.

Do nástupu na odborné učiliště se Martin, nijak zvlášť neprojevoval. Po sléze se mu však díky jeho pílí začalo dařit a s vyznamenáním ukončil učiliště, nástavbu s maturitou a úspěšně složil přijímací zkoušky na vysokou školu. Po studiu dostal pracovní místo se zajištěným ubytováním, což mu pomohlo k osamostatnění se a k ujasnění si osobních priorit. Martin je cílevědomý a velmi vytrvalý člověk, který se rád zdokonaluje a rozvíjí a to nejen v oblastech, ve kterých se cítí sebevědomě a jistě.

Po nějaké době si našel partnerku, se kterou se usadil a založil rodinu. Martinova manželka je momentálně na mateřské dovolené s nejmladší dcerou Karolínkou a její hlavní náplní je pečovat o dům a dohlížet na výchovu starších synů, jelikož Martin tráví spoustu času v práci či na služebních cestách. Martin dodává, že jeho žena má k dětem laskavý a trpělivý přístup a že se musel od ní spoustě věcem ve vztahu k dětem naučit. Dodává, že si uvědomuje některé nedostatky v těchto oblastech, které neměl možnost získat ve své rodině.

5.3 Životní příběh Jitky

Jitka má 25 let, je podruhé vdaná a má dvě děti. Je vyučená kuchařka a momentálně je ženou v domácnosti.

Jitka je maminkou dvou krásných dcer, před nedávnem ukončila mateřskou dovolenou a momentálně je ženou v domácnosti, vypomáhá svému manželovi, který má kancelář doma a zároveň si přivydělává pečením dortů a jiných dezertů. Ve svém okolí je vyhlášenou cukrářkou, kterou vyhledává i mnoho přespolních zákazníků, takže i když je doma, je v tomto směru značně vytížená.

Jitka je podruhé vdaná, z každého manželství má jednu dceru a momentálně s oběma dětmi bydlí se současným manželem na vesnici v rodinném domě, který před nedávnem manželé koupili a postupně ho opravují. Jitka se poprvé vdala, když jí bylo 19 let a s prvním manželem měla dceru Šarlotu. Manželství však dlouho nevydrželo, jelikož se Jitčin první manžel nevydal zcela na dobrou cestu a měl později i problém se zákonem. Současný manžel se tedy stará i o starší dcerku Jitky a mají spolu velmi vřelý vztah. Jitka ale v současné době nemá žádné námitky k tomu, aby dcerka se svým biologickým tatínkem udržovala kontakt, ale naopak se snaží, aby dcera znala svého otce, a aby spolu měli hezký vztah. Jitka se proto snaží s Jakubem – Šarlotiným tatínkem vycházet.

Jitka vyrostla v dětském domově spolu se svou sestrou a bratrem, pochází však ze čtyř dětí. Jejich nejmladší sestra byla ve dvou letech svěřena pěstounské rodině, nicméně před nějakou dobou se jí podařilo své biologické sourozence zkontaktovat. Díky tomuto kroku se Jitka snažila navázat kontakt se svou maminkou a obnovit přetrhané vztahy. Život v dětském domově pro ni nebyl jednoduchý. Nevycházela s vedením dětského domova a na některé situace nerada vzpomíná, ale velkou pomocí, díky které se jí v domově lépe žilo, byla právě ona přítomnost jejích sourozenců.

Jitka poukazuje na specifický vztah s rodiči, se kterými je v současnosti v kontaktu, a to právě proto, že chce, aby děti měli prarodiče z obou stran. Během vyprávění vzpomíná na těžké chvíle, které s rodiči zažila, ale sama dodává, že si uvědomuje, že jinou maminku nemá a snaží se ji brát takovou jaká je. Dodává však, že si uvědomuje nedostatky a problémy rodičů a proto pro svůj vnitřní klid nenechává, alespoň tedy prozatím, své dcery s rodiči samotné. Velkou oporu má Jitka v manželových rodičích, kteří jsou věřící a snaží se mladé rodině vypomáhat i s výchovou obou dcer. Obě dívky jsou pokřtěné a rodina má Ke křesťanství kladný vztah. Jelikož ale manželovi rodiče nežijí ve stejné vesnici, spoléhá se Jitka i hodně na svou sousedku, ve které má velkou oporu, a které se nebojí svěřit své děti.

Ve výchově obou dcer se snaží být důsledná a spravedlivá. Má své zásady, mezi které patří především společné trávení volného času, společné jídlo a také vedení dcer k tomu, aby si vážily věcí, rodinných vztahů a veškerého komfortu, ve kterém vyrůstají.

5.4 Životní příběh Karolíny

Karolína je 24 letá maminka dvou malých dětí, Janičky (5 let) a Honzíka (2,5 roku). Momentálně je na mateřské dovolené a s manželem jsou v rozvodovém řízení.

Karolína je mladá maminka dvou malých dětí, žije s manželem v menším, ale vlastním bytě v malém městě. I když jsou s manželem momentálně v rozvodovém řízení, tak i nadále užívají stejný byt a snaží se kvůli dětem udržovat dobré vztahy.

Karolína se do dětského domova dostala spolu se třemi sourozenci a to potom, co jí zemřel otec a maminka nebyla schopna situaci psychicky unést. Zesnulý pan Sobotíček sice nebyl biologickým otcem Karolíny, ani její mladší sestry Agáty, ale byl druhým manželem jejich matky, se kterou měl dvě děti. I přesto však měli velmi blízký a výjimečný vztah a pana Sobotíčka respektovaly a přijímaly jako svého otce. Jak už bylo zmíněno, po této tragické události, Karolínina matka přestala situaci zvládat a psychicky se zhroutila. Hledala útěchu v návykových látkách, kvůli kterým nezvládala finanční situaci ani péči o děti. Roli matky musela na nějakou dobu převzít Karolína, která mnohdy ani nevěděla, kde se její matka nachází a tak bylo na ní, aby se postarala o své sourozence. Pro Karolínu byla v té době velkou oporou babička, ke které často chodila žádat o půjčku peněz, o jídlo, či minimálně o radu. Když byla situace neúnosná, rozhodla se Karolínina babička nelepšící se rodinnou situaci nahlásit příslušným úřadům.

Na dětský domov Karolína vzpomíná poměrně pozitivně, možná právě i proto, že byla ve věku (14 let), kdy si plně uvědomovala, že je jejich pobyt v dětském domově v aktuální situaci tím nejlepším řešením. Všechny děti udržovaly pravidelný kontakt s babičkou, která se na ně snažila alespoň po tu dobu, co byly u ní, výchovně působit, což se týkalo především babiččiny snahy o předání křesťanských hodnot a povědomí o Bohu.

Karolína se považuje za věřící ženu a víra v Boha pro ni znamená velké útočiště a podporu. Její manžel pochází ze silně věřící rodiny, o to víc se Karolína snaží svou víru praktikovat a prožívat. Po odchodu z dětského domova, svou matku vyhledala a snažila se obnovit jejich vztah, který sice nějakou dobu fungoval, nicméně kvůli matčiným problémům, které nebyla ochotná řešit, byla Karolína nucena kontakt přerušit.

Otěhotněla v 18 letech, během svého studia na odborném učilišti, kvůli čemuž se rozhodla školu přerušit, prozatím své studium nedokončila. Karolínin manžel byl ve svém prvním zaměstnání a jeho rodina mladému páru nesmírně pomáhala a to jak s přípravou svatby, s novým bydlením, tak s výchovou dětí. Pro Karolínu jsou v mnohém osobním vzorem a má k nim velmi vřelý vztah.

Pro Karolínu je mimo jiné velmi důležité společné jídlo, na kterém si velmi zakládá. Je pro ni důležitým stmelovacím prvkem a prostředkem ke společnému sdílení se s ostatními

členy rodiny. Je to pro ni tak vysoká hodnota, že ani současné problémy s manželem nenarušují stanovené zvyky v rodinném soužití.

5.5 Životní příběh Adriany

Adriana má 39 let. S manželem má dvě dcery, se kterými žijí v rodinném domě v malé městě. Momentálně pracuje jako vychovatelka ve školní družině a mimo to se věnuje mnoha jiným, převážně dobrovolnickým činnostem.

Adriana je 39 letá maminka dvou dospívajících dcer. Žijí s manželem v malém městě vedle domu rodičů manžela. Adriana vystudovala nejprve obor květinářka na odborném učilišti a později si dodělala střední školu s pedagogickým zaměřením, na které přímo vynikala. Adriana a má mnoho koníčků, které se snaží využít i k menšímu přivýdělku, jako je například šití oblečení na zakázku apod. Starší dcera Alžběta je premiantkou na gymnáziu, mladší dcera Adriana – Kateřina navštěvuje poslední ročník Základní školy a chystá se jít ve šlépějích své matky, tedy na střední pedagogickou školu.

Adriana je druhorozené dítě ze tří sourozenců, se kterými vyrůstala od útlého dětství v dětském domově a to z toho důvodu, že jejich matka zemřela a vnitřně zlomený otec nebyl schopen se o své děti postarat a později si sám sáhl na život. Adrianina teta, žijící na druhé straně republiky, se nabídla, že si vezme alespoň jedno z dětí k sobě. To však sourozenci nechtěli dopustit, protože by to znamenalo jejich rozdělení, které nešlo vyřešit jiným způsobem, jelikož Adrianina teta měla v té době již tři vlastní děti a její finanční situace a bytové prostory nebyly uzpůsobeny na větší počet dětí. Adriana zpětně vzpomíná na dětský domov poměrně dobře, konkrétně na jednu vychovatelku, ke které měla velmi blízko. I když zdůrazňuje, že začátky a doba zvykání si na nový režim byly pro ně poměrně těžké, to však zapříčinilo upevnění pouta mezi ní a jejími sourozenci.

Adriana se domnívá, že její původní rodina vyznávala křesťanské hodnoty, jelikož se u všech sourozenců dochovala křestní listina, což tedy zjistila až po odchodu z domova. V domově se samozřejmě víra nepraktikovala. Velmi brzy pochopila, že se na toto téma nemluví, i když tušila, že některé „tety“ věřící jsou. Když byla starší, mohla i na toto téma mluvit s jediným člověkem, kterým byla vychovatelka Liduška. Adriana říká, že toho moc o Bohu nevěděla, ale ve chvílkách samoty a úzkosti se snažila k němu promlouvat, její vztah s Bohem posunuli též přátelé, kteří se tehdy scházeli v neoficiálním křesťanském společenství, do kterého ji pozvali, a kde Adriana našla svého budoucího manžela, který pocházel z tradiční katolické rodiny. Nedlouho po seznámení se ve svých 19 letech vdala.

Víře v Boha připisuje nepostradatelný význam ve své životě a snaží se spolu s manželem víru naplno žít. Podle jejího názoru je to nejlepší cesta k tomu žít plnohodnotný a šťastný život a vděčí víře za to, jak svou životní situaci ustála. V rozhovoru se také zmiňuje o svém vztahu k sourozencům a o svém bratrovi, který neměl to štěstí a vydal se v životě na špatnou cestu.

Manželova rodina Adrianu velmi vřele přijala a pomáhala mladému páru s finanční situací při opravě malého domku po manželově babičce i s výchovou dětí. Adriana se vyjadřuje o své tchýni pouze v superlativech a dodává, že se od ní mnohým věcem naučila.

Ve své rodině trvá Adriana na společném trávení času a společném stolování, které je podle ní zárukou nejen fyzického střetávání jednotlivých členů rodiny, ale také vzájemného bližšího poznávání. Adriana trvá na tom, aby v jejich rodině probíhala asertivní komunikace a vzájemné sdílení, ke kterému, jak sama dodává, je důležitá vzájemná důvěra. Snaží se proto s manžele vytvářet takové zázemí, ve kterém by se dcery cítily bezpečně a přistupují k nim tak, aby se jim nebály cokoli říct. Adriana dodává, že velmi těžko snáší, když se dcery hádají, což je v tomto věku a při jejich naprosto rozdílných povahách běžné, nicméně to rodiče velmi trápí. Adriana při svých zkušenostech nedá dopustit na význam sourozenecké soudržnosti a i její manžel, který pochází ze čtyř sourozenců, si uvědomuje nepostradatelnou hodnotu, kterou vytváří dobré sourozenecké vztahy.

5.6 Životní příběh Sofie

Sofie má 28 let, vystudovala základní školu a momentálně žije se svým 13 letým synem v Rakousku, kam se před čtyřmi lety provdala.

Sofie je maminkou 13 – letého chlapce Alberta, kterého měla jako velmi mladá dívka, což zapříčinilo její odchod z domova do azylového domu pro matky s dětmi a oddálilo její další studium. Sofiiny vzpomínky na pobyt v Azylové domě jsou velmi negativní a jen velmi nerada se k nim vrací. Své negativní zkušenosti připisuje především velmi nepříjemnému chování některých pracovníků azylového domu a také zdůrazňuje, že nebýt jejího staršího bratra, který v té době byl již dospělý, zaměstnaný a sám zakládal se svou partnerkou rodinu, nebyla by tuto těžkou situaci vůbec zvládla. Sofie se mohla díky svému bratrovi, který si ji vzal k sobě, v klidu a poměrně bezstarostně pečovat o svého syny Alberta. Díky své švagrové, která byla těhotná, péči o miminko hravě zvládala.

Do dětského domova se dostala již ve třech letech, spolu se svými pěti staršími sourozenci, kteří pomáhali vychovatelkám se o svou mladší sestru starat. Sofie měla

poměrně bouřlivé dospívání. Spřátelila se s nevhodnou partou starších dětí, kteří užívaly návykové látky a několikrát utekla z dětského domova. Někdy byla mimo domov i několik týdnů. Sofie si během svého mladého života stihla několikrát sáhnout na dno, otěhotněla v patnácti letech a otec dítěte se odmítal k situaci zodpovědně postavit, proto zůstala Sofie s dítětem sama. Po skončení mateřské dovolené, si hledala příležitostné brigády, zatím co byl Albert ve školce. Kvůli nedostatečnému vzdělání a kvalifikaci, však nemohla najít stálé a dobře placené zaměstnání.

Se svým manželem Johanese se seznámila přes svoji kamarádku a jejího manžela. Johannes pochází z Rakouska a do České republiky jezdil na pravidelné služební cesty. Po nějaké době, co se se Sofií seznámil, spolu začali bydlet ve městě, kde Sofie se synem žila. Sofie se tedy odstěhovala od svého bratra a nějakou dobu žila na bytě, který Johannes pronajímal. Ten se snažil do města jezdit co nejčastěji, ale situace se nedala udržovat dlouhodobě, proto se rozhodli, že se vezmou a odstěhují do Rakouska, kde Johannes koupil rodinný dům.

Johanesova maminka byla na Sofii velmi milá a snažila se jí se vším pomoci, ať už se jednalo o zařízení domácnosti, zlepšení německého jazyka nebo později nalezení práce pečovatelky. Sofie stále pracuje v nemocnici, kde pečuje o pacienty, kteří jsou v kómatu nebo prodělali mrtvici a snaží se začlenit zpátky do života, přičemž si dodělává zdravotnické vzdělání. Sofie uznává, že studium v německém jazyce je velmi náročné, zároveň má však velkou motivaci a je pyšná na to, co dokázala.

Syn chodí do soukromé školy, kde si poměrně rychle našel nové kamarády. Albert svého biologického otce nikdy nepoznal a Johanese, se kterým má přátelský vztah vnímá jako otce, kterého si vždycky přál. Se svou novou rodinou také vychází velmi dobře, s babičkou se pravidelně učí a snaží se zlepšovat v německém jazyce.

Pro Sofii je důležité, aby spolu trávili čas a komunikovali o všem, co je toho dne čeká, případně co už během dne zažili. Proto trvá na společných snídaních, kvůli kterým vstávají s Albertem poměrně časně ráno, aby s nimi mohl posnídat i Johannes, který odjíždí brzy do práce. Večer, pokud není ve službě, mají společné večere.

Pro Sofii je velmi důležitý společný čas, který tráví jako rodina společně. Má velmi zorganizovaný denní program a trvá na tom, aby jej dodržovali všichni včetně Alberta, který má diagnostikovanou poruchu ADHD. Právě kvůli tomu se snaží, aby měl Albert řád a pevně a jasně stanovená pravidla. Snaží se svého syna vychovávat tak, aby věděl, že i když se

momentálně mají dobře a žijí v blahobytu, není v životě nic zadarmo. Právě i z toho důvodu odmítla manželovu nabídku zůstat v domácnosti a snaží se na sobě pracovat a dokončit si vzdělání. Chce jít svému synovi příkladem.

6 Společné hodnoty, postoje a zkušenosti komunikačních partnerů

V následujících podkapitolách jsou uvedeny nejčastější odpovědi, které se u jednotlivých komunikačních partnerů vyskytovaly a které pro ně do jisté míry mají určitý význam. Nejen odpovědi byly v mnohých částech rozhovoru až překvapivě podobné, ale stejně tak důraz na určitá témata, reakce a dokonce i mimická verbalizace byly v určitých momentech u některých respondentů velmi podobné. Zjištěné skutečnosti, které se často opakovaly, jsou zaznamenány a zobecněny v následujících podkapitolách.

6.1 Nepostradatelný význam rodiny a rodinných vztahů

Milující a funkční rodina, je tím, co v životě komunikačních partnerů chybělo a po čem vždy velmi toužili. Podařilo se jim však založit vlastní rodinu, které jsou naplno oddáni a na kterou jsou náležitě hrdí. Vlastní ztotožnění s rolí matky či otce a schopnost tuto roli dobře zvládat lze považovat za jejich osobní vítězství. Z rozhovorů je patrná potřeba šťastné rodiny, kterou se snaží podporovat a udržovat v harmonii. To dokazuje i postoj komunikačních partnerek Karolíny a Jitky, které mají jistou zkušenost s rozvodovým řízením, a i přesto se snaží být v kontaktu se svými bývalými partnery a zachovat dobré vztahy, aby nedošlo k přetrhání vazeb mezi nimi a jejich dětmi.

Jitka, která momentálně žije s druhým manželem, se snaží udržovat kontakt s otcem své starší dcery po tom, co ukončil výkon trestu za podvody. Se současným manželem se mu snažili finančně i psychicky vypomoct k tomu, aby se po návratu do společnosti dokázal plně integrovat a postavit na vlastní nohy. Jitka vysvětluje její postoj k bývalému partnerovi následovně: „*Hm, jakože dcera a můj bývalý manžel se už vídají... Už si ji občas brává i na víkend a dá se říct, že takto jako spolu vycházíme v rámci možností. S manželem jsme se mu snažili pomoci, aby se postavil na nohy... On byl totiž ve výkonu trestu za podvody a podobně a celkově je to s ním docela těžké, snadno se do něčeho namočí. Já a můj současný manžel máme rozhodující vliv na výchovu dcer, ale víte, nechtěla jsem, aby s ním dcera přetrhala vztahy. Je to její otec... A když se snaží a nedělá problémy, tak také nevím proč bych mu měla dělat problémy že? Ale já mu říkala... jeden podraz a vídání přestane... No, teď seká docela latinu... Já udělám vše proto, aby dcera o tatínka nepřišla, už kvůli dceři... zbytek už je na něm.*“ Z výroku citace je patrné, že si Jitka zcela uvědomuje význam přítomnosti otce ve výchově a dbát o to, aby dcera měla možnost poznat a udržovat vztah se svým biologickým tatínkem. Jak sama dodává, současný partner se podílí na výchově obou dcer a spolu s ní má ve výchově rozhodující vliv, ale i biologický otec první dcery má v jejím životě důležité a nenahraditelné místo.

Karolína se momentálně nachází v podobné situaci jako Jitka. Její manželství je v rozvodovém řízení a manžel si našel vážnou známost. Její postoj k dané situaci je na první pohled poměrně překvapivý a rozhodně není častý, jelikož její manžel zůstává nadále v rodinném bytě a stále funguje jako milující otec. Karolína na otázku Jestli s manželem i napříč okolnostem vycházejí dobře, odpovídá následovně: *„To zas jo. My jsme řekli, že budeme kamarádi. Nechceme, aby si děcka musely projít tím, čím jsem prošla já. Nechtěla bych, aby o některého z rodičů přišly. Takže pořád žijeme spolu, i když má manžel už jinou přítelkyni a snažíme se zachovat rodinu.* U obou žen je tedy možné pozorovat nadřazenost harmonických a přátelských vztahů v rámci zachování rodinných vazeb nad osobními pocity.

Komunikační partneři si plně uvědomují význam rodiny, je pro ně tou nejdůležitější hodnotou, což se snaží předávat i svým dětem. Mít rodinu je v životě člověka výsadou, ale i velkou zodpovědností, protože být rodičem, jak říká Leona, to je na celý život.

Leona se na téma Jak by člověku, který nemá vlastní rodinu, popsala život s rodinou, odpověděla: *„Je to radost ale i starost. Starost v tom smyslu, že pokud se člověk rozhodne být rodičem, tak na celý život...je to zodpovědnost! To by si měl každý uvědomit. Ale já jsem spokojená...jsem šťastný člověk, mám milujícího manžela a skvělé děti...co víc si přát! Mít rodinu je ten největší dar, který může člověk v životě dostat.“*

6.2 Důraz na význam a důležitost sourozenecké soudržnosti

Na nepostradatelný význam rodiny jako celku, plynule navazuje důležitost sourozenecké soudržnosti, která je pro komunikační partnery nepostradatelná. Konkrétně téma sourozenci a jejich význam, s přihlédnutím na životní zkušenost, se v rozhovorech vyskytoval velmi často a měl velkou váhu. Komunikační partneři považují za jednu z nejdůležitějších hodnot ve svém životě právě sourozeneckou lásku a soudržnost, která jim byla velkou oporou v dětském domově a do určité míry nahrazovala absenci rodičů. Sourozenci hrají velkou úlohu v životě všech dotazovaných, kteří je mají, jsou nedílnou součástí jejich života a všichni se shodují na tom, že by brali velmi těžce, kdyby jejich děti spolu navzájem nevyházely.

Již byla zmíněna Adrianina výpověď, která se velmi dotýká i toho tématu: *„Ten musím zvyšovat hlavně v případech, kdy se naše holky navzájem hádají, což je pro nás s manželem docela neúnosné, protože my se opravdu snažíme, aby pochopily, že mají jedna druhou... A že není nic víc, než rodina...Já sama přežila jen díky svým sourozencům, kteří*

mně nesmírně pomohli...Ale tak snad k tomu časem dozrají...“ Adriana také na otázku Co by u svých dětí těžce přijímala, odpověděla: *„Velice těžko bych brala, kdyby přetrhaly vazby, jak s nama, tak mezi sebou navzájem jako sestry, ale také by mě mrzelo, kdyby i s tou širší rodinou už nechtěly mít nic společného. Aby k tomu nedošlo, tak se snažíme pravidelně stýkat a vést je k tomu, že je třeba držet pospolu a podobně. Poznání a zachování rodinných kořenů je pro nás důležité. Člověk ví, že někam patří.“* Za povšimnutí stojí odkaz na rodinné kořeny a důležitost vědomí sounáležitosti ke konkrétním osobám. Sourozenecká solidarita a soudržnost znamená pro komunikační partnery velmi mnoho, proto se snaží pěstovat podobné uvědomění i u vlastních dětí.

Když chybí rodiče, nebo je jejich péče nedostatečná, jsou často právě děti nebo jiní rodinní příslušníci, kteří na sebe neoficiálně přebírají rodičovskou zodpovědnost. Sofie s tím má osobní zkušenost. Vyjádřila se k tomu následovně: *„Vždycky budu bratrovi vděčná, že si mě vzal k sobě, nebýt jeho, nevím, jak bych skončila. Byla jsem v azylovém domě pro matky s dětmi, kde to bylo teda šílené jo, už bych to nechtěla zažít. Nerada na to vzpomínám.“* Sofie byla tehdy v nelehké situaci jako 15 letá otěhotněla a nevěděla co dál. S pobytem v azylovém domě má velmi negativní zkušenost, o které nechtěla mluvit. Bratr jí nabídl pomoc v nouzové situaci.

Martin je jediným z komunikačních partnerů, který své sourozence nemá a velmi si uvědomuje jejich význam v životě člověka. *„Byl jsem jedináček a sourozenecké vztahy jsem de facto nepoznal. V dětském domově nás bylo sice cca 30 dětí, ale to byl vztah jiný. Byl bez rodičovské lásky, vyrůstali jsme jako přátelé a kamarádi...Bral jsem je jako děti z tábora...ale sourozenci to nebyli.“* K tématu, které se týká důležitých hodnot ve výchově dětí, dodává: *„Asi se nejvíce snažíme, aby naše děti znaly pravidla slušného chování, měly morální kodex a cítily rodinné pouto...nejspíš tak bych to definoval.“* uvedl Martin.

6.3 Vliv a vzor manželovy rodiny na výchovu dětí

Častým společným znakem byla také náklonost k rodině manžela, konkrétně tedy k jeho matce. Manželova/ manželčina rodina hraje významnou roli i ve výchově potomků, což se projevuje především v rámci mezigeneračního soužití. Manželova matka se, jak respondentky uvádí, stává důležitou oporou a rádkyní jak v situacích spojených s chodem domácnosti, tak i se samotnou výchovou, což by se také dalo chápat jako nahrazení matky, která respondentkám chyběla. Dalším bodem, na kterém se všechny shodly, byly určité úkony, většinou v domácnosti, které je tchýně naučily.

Leona k tomuto tématu vyjádřila následovně: „*Jakoo určitě ano...měli jsme výborné vztahy a aspoň teda do určité míry, možu říct, že mi tu maminku nahrazovala! Ono to jako nahradit úplně nemohl nikdo, protože my jsme tu naši maminku znali že? I v tom to bylo možná, že jako děcko pořád doufám, že se ti rodiče změní a že si tě veznou zpátky jak slibovali... Ale určitě jako v mnohém pro mě byla takovým vzorem jo! Jednak i tím, že jsme bydleli v jedné domácnosti, tak kdykoliv bylo potřeba, tak jsem se na ni mohla obrátit...“*

Adriana sdílí podobnou zkušenost: „*Ona byla prostě anděl... mně předala hodně věcí, které mě neměl kdo naučit. V domově se o nás starali vzorně to jo, ale nikdo nemá čas se plně věnovat každému zvlášť že? Já sem neuměla nic, ani si přišit knoflík natož tak zahrnout kalhoty...Velmi mi pomohla a pomáhá kdykoliv potřebuji a hlavně má pro mě pochopení. Jsem ráda, že ji mám.“*

I rodiče Karolínina manžela měli velký podíl na podpoře mladého páru, a protože byli jako novomanželé velmi mladí, byli i do určité míry na pomoci Karolíniných tchánů závislí. Vliv manželovi rodiny je v tomto případě velmi zřetelný. Karolína tvrdí: „*Jako manželovi rodiče nás vždycky podporovali, ne jenom finančně, ale především psychicky. Jako je pravda, že ze začátku nebyli zrovna nadšení, protože jsem vlastně otěhotněla ještě na škole a byla jsem fakt mladá. Ale musím říct, že byli ke mně vždy hodní. Manželova maminka je opravdu poklad. Když potřebuju, tak nám pohlídá, pomože...prostě k nezaplacení jo...Pomáhali nám finančně a vlastně jako i celkově se zařizováním svatby, která byla samozřejmě v kostele že, protože jsou tchýně s tchánem silně věřící? Ale to mně nevadilo, já jsem vždycky chtěla mít svatbu v kostele.“* V další části rozhovoru se více zmiňovala o postoji k víře v jejich rodině. „*Myslím, že je to strašně důležité, aby každý v něco věřil jo. Nějak to tak jako posiluje člověka.“* Děcka sů pokřtěné, určitě s nima jako chodíme občas do kostela, hlavně teda jejich babička je tam vodí, ale určitě su pro. Ale jako nutit jich určitě nebudu. Ať sa rozhodnú sami, až budú velicí.“ Z uvedené výpovědi lze usoudit, že je velmi možné, že babička dětí, tedy Karolínina tchýně, se na výchově dětí podílí a to nejen pomocí finanční a psychickou, ale přímo výchovným působením na děti v podobě předávání křesťanských hodnot.

6.4 Výchova ke křesťanským hodnotám

Vyskytující se křesťanské hodnoty, jak již bylo výše naznačeno, jsou více či méně spjaty s rodinou, do které se komunikační partneři přivdali/ přiženili a kde mají tyto hodnoty velký význam. V tomto prostředí je pak jejich naplňování pro její členy důležité. Někteří

komunikační partneři sdílí tuto zkušenost a víru manželovi rodiny přijali, případně se k ní hlásili už dříve. U žádného z komunikačních partnerů se nevyskytl vyloženě negativní postoj či nepříjemná zkušenost s jakýmkoliv vyznáním, i když se osobně k žádnému náboženství nehlásí. U těch, kteří víru vyznávají, lze předpokládat, že to má svou jistou souvislost s postoji a názory rodiny partnera a určitým způsobem to mohlo podpořit zavedení křesťanské výchovy dětí v těchto rodinách.

Jitka se zmínila: *„Jako, obě holky jsou pokřtěné, i ta starší...No, jako manželova rodina je věřící, chápete...Já proti tomu nic nemám, ale jako že bychom nějak pravidelně chodili do kostela, to fakt ne...občas zajdeme. A holky chodí hlavně s babičkou. No jako, dali jsme jich pokřtít i kvůli takové té rodinné tradici...ale jako já si myslím, že jim to může hodně dát...proč ne...“* Zde Jitka přímo zdůvodňuje důvod křtu obou dívek, včetně nejstarší dcery, kterou má z prvního manželství. Vliv rodičovského působení ze strany manžela je v tomto případě patrný.

Naopak z Leonina vyprávějí je patrná důležitost a význam víry v jejím životě, kterou hluboce prožívá. Leona v rozhovoru uvedla: *„Určitě...No jéjda. Je! A jak jsem se k tomu dostala? No, já popravdě ani úplně jako nevím...hm to jsi mě zaskočila, vím, že to jako moje babička, věřila v Boha, ale s tou jsme se pak nevidali a já jsem na to dá se říct úplně zapoměla...ale no, jako nikdo mi to takto nenutil, ale měli jsme některé vychovatelky věřící, tak tam jsem občas něco slyšela a byla o pro mě taková naděje jako jo...? Ale jako vyloženě víru jsem přijala, až jsem byla větší, skoro dospělá a potkala sem Lubu. Protože jeho rodina je silně věřící a můj manžel taky...ale nebylo to tak, že by mě k tomu přivedl až on jo, ale určitě to mělo vliv na rozvoji té víry. Už jsem nad tím přemýšlela dřív, ale je pravda, že až díky němu jsem přijala vlastně tady tyto šucky náležitosti, které římskokatolická církev jaksi no, hlásá nebo jak to mám říct. A začla jsem do toho kostela chodit pravidelně. Měli jsme vlastně i svatbu v kostele jo, děti jsme nechali pokřtít i do náboženství chodili...i se snažíme začleňovat občas ve farnosti a tak... Prostě cítím, že je to tak správné... A je to pro mě moc důležité. Mám ale pocit, že jsme ve výchově selhali co sa tohoto týče, protože děcka až na tu prostřední, to zas tak neprožívají jak bychom chtěli...ale tak to je...no...svobodná vůle...víra je dar víš co, nemůžeš nekoho nutit a zas si říkám, že třeba k temu eště dojdú. Základ jsme jim dali...“* Z Leonina svědectví je patrné, že víra je pro nic velmi důležitá, za povšimnutí také stojí uvědomění si vlivu manželových rodičů na podporu ve výchově v křesťanské víře i určitý vliv věřícího partnera na osobní vztah s Bohem. Za povšimnutí také stojí osobní zklamání a pocit nedostatečného působení na děti v oblasti víry.

Z Adrianiny výpovědi lze též vypožorovat jisté působení rodiny manžela v oblasti víry, ať už na Adrianu či její dcery. „*Určitě mně to hodně dalo a posílilo. Jak říkám, do spolča jsem začla chodit díky kamarádce, ale ze začátku jsem tak chodila kvůli novým lidem a pocitu co mi dávali. A Boha sem jako až tak nerefletovala, i když jsem chtěla a toužila po něčem víc...chtěla jsem věřit...byla to taková naděje v lepší život...Ale když se na to dívám zpětně, tak nebyť manžela, tak je dost možné, že by se ta má víra nerozvíjela dál a zůstala by na tom chtění, jestli mi rozumíte?*“ Adriana vnímá vliv a působení manželovy víry na její život, v rozhovoru se také vyjádřila ke své tchýni: „*To jakým způsobem ona vnímala víru, že měla i vztah s Bohem, to na mě určitě zapůsobilo, chtěla jsem to taky, pro sebe i své holky. Líbí se mi její chování a určitě k ní často chodím pro radu a nejen takovou, co se týká třeba domácnosti nebo tak, ale i osobní a tak, jsem ráda, že ji mám.*“ Za povšimnutí stojí vnímání chování manželovy matky, jakási fixace a zřejmě vřelý vztahy, který mez nimi je.

V rozhovorech se Sofií a Martinem se křesťanská víra neobjevuje, což může být i z toho důvodu, že rodiny jejich partnerů žádnou konkrétní víru nevyznávají, každopádně nijak blíže toto téma nerozvíjí. Nicméně Martin uvedl, že: „*Je docela možné, že... řekněme „někdo nebo něco“, co lidské vědění přesahuje, existuje, ale neztotožňuji se zatím s žádným náboženským výkladem. Myslím, že každý může změnit svůj osud sám, když na tom pracuje. To je má filozofie. Samozřejmě, pokud se děti v dospělosti rozhodnou pro nějakou víru, bránit nebudeme...*“ Za povšimnutí stojí Martinův životní postoj, který sám nazývá osobní filozofií, jenž je odrazem vlastní zkušenosti a životního příběhu. Martin, který se nehlásí k žádné víře, však ani nepopírá ani nevyvrací učení žádného náboženství, naopak připouští možnost existence vyšší moci.

6.5 Důraz na vlastní autonomii a pocit hrdosti

Z rozhovoru byl též patrný pocit jakéhosi zadostiučinění a osobní hrdosti na aktuální stav rodinné situace, zaměstnání a vše, čeho se jim podařilo doposud dosáhnout. U komunikačních partnerů se v různé míře objevila touha ukázat všem, především svým biologickým rodičům, že se navzdory negativním zkušenostem z dětství, svému osudu nepoddali a žijí dobrým, plnohodnotným životem, zcela integrovaní ve společnosti.

Nejvíce se tato hodnota projevovala u Martina, který se, jak již bylo zmíněno, velmi snažil, aby zajistil pro sebe i svou rodinu lepší život. Martin byl očividně na to, co dokázal právem hrdý.

„Jsem úspěšný podnikatel, manažer týmu pěti lidí. Myslím, že jsem komunikativní, přátelský, společenský, věčný optimista a mám cit pro vztahy... Ehm, moje firma patří mezi ty významnější na českém trhu. Mám krásnou fungující pětičlennou rodinu – tři děti – kluky - 15, 5 a nejmladší dvouletou dcerušku. Žijeme v rodinném domě v Hodoníně. Aktuálně realizuji nový projekt výstavby polyfunkčního domu, studuji vysokou školu a především mám radost ze života. Musím tedy hned na úvod říci, že jsem velkou inspirací pro spoustu lidí, svým životním příběhem dodávám mnoha lidem důvěru a také odvahu vzít život do vlastních rukou...Byť to možná nezní moc skromně, je to tak a jsem na to moc pyšný. Víte, myslím, že jsem žijícím důkazem, že každý člověk má šanci si vytvořit krásný život, bez ohledu na to v jakých poměrech a za jakých podmínek vyrůstal... To je vlastně také mé heslo, který se řídím a na kterém se bude zakládat i má kniha, kterou snad dokončím...“ uvedl Martin.

Martin, jak sám zmiňuje ve výše uvedeném výroku, momentálně pracuje na své autobiografii, protože touží, aby o jeho životě a o tom, jak i přes ne úplně vhodné podmínky, dosáhl svého osobního vítězství. Chce tím inspirovat především ty, kteří mají podobný osud, jako měl on sám a také lidi, kteří sami o sobě pochybují nebo nemají dostatečnou podporu svého okolí.

Na konci našeho rozhovoru, při vzájemném loučení, Martin dodal: *„Úspěch nebo sláva není nárok, je to nejvyšší uspokojení jakého se vám může dostat za tvrdou a obětavou dřinu. Ale každý může být šťastný, mít radost ze života, mít vlastní identitu a hlavně být sám se sebou spokojený takový jaký je. Všem bych přál, aby se uměli vnitřně radovat z maličkostí, z hudby, vůně, úsměvu, přírody, z hezkých slov tak, jako se raduji já. Skutečně si myslím, že jsem velkou inspirací a jsem na to patřičně hrdý.“*

Martinův přístup k životu, je z tohoto úryvku patrný. Pocit vlastní hrdosti, zdravé a pozitivní přijetí sebe samého, pocit vlastního uspokojení nad prací a cíli, které se člověku podařilo vlastním přičiněním vykonat, by měli být podle Martina nepochybně důležitou součástí života každého člověka.

Dalším, u koho se důraz na vlastní autonomii často objevoval, byla Jitka, která doslova uvedla: *„No, jako musím vám říct, že to bylo pro mě období několika nespočetných nocí...Jako ze začátku se mi nechtělo ani omylem vidět své rodiče, ale na druhou stranu se musím přiznat, že jsem chtěla, aby mamka viděla, že já jsem porodila dvě krásné holky a bez problémů jejich výchovu zvládám.“* Jitka přímo sdělila touhu po tom, aby ukázala, jak vše

včetně výchovy zvládá, a čeho se jí podařilo dosáhnout. Zajímavé je, že přímo zmiňuje matku, což vypovídá o tom, že sdílí tuto roli a je hrdá na to, že ji dobře zvládá.

U Sofie není kladen takový důraz na tyto postoje, ale podobné náznaky se u ní také vyskytují a to především když klade důraz na své nynější studium. *„Můj den musí být naprosto zorganizovaný, abych mohla zvládnout vše, co potřebuji, protože kromě toho, že mám práci jako pečovatelka v nemocnici a starám se o domácnost, chodím také do školy, kterou studuji dokonce v cizím jazyce, což je hodně náročné. Takže vyčížená jsem velice, ale zatím vše zvládám“*, uvedla Sofie.

6.6 Hmotné zajištění, jeho význam a důraz na jeho budování prostřednictvím vlastní práce a vlastního úsilí

Komunikační partneři do určité míry považují hmotné zajištění jako určitý osobní úspěch a zároveň uspokojení. Kládli důraz na pozitivní vlastnosti hmotného zajištění, zároveň však zdůrazňovali jeho úzkou spojitost s lidským úsilím.

Martin během rozhovoru řekl: *„Naše děti vedeme k poznání hodnoty peněz a lidské práci. Hm, chceme, aby měly úctu k věcem, které musel někdo před tím vytvořit, takže je učíme, když něco chtějí, že se musí jednat slušně chovat, ale jednat si to musí zasloužit. Víte, snažíme se vysvětlovat jim, že nic nedostanou v životě zadarmo a že se musí umět taky obětovat...“* Martinovo mínění je i vzhledem k jeho životnímu příběhu pochopitelné. Za povšimnutí však stojí, že hodnota peněz je uvedena automaticky společně s hodnotou lidské práce. Martin také nemluví jen sám za sebe, ale vyjadřuje se v čísle množném, jako i u většiny jeho výroků, týkajících se výchovy dětí, z čehož můžeme vyvodit, že se s manželkou na důležitých hodnotách ve výchově shodnou. Je třeba ještě uvést, že tento výrok Martin jako jediný uvedl v souvislosti s otázkou, *„Jaké hodnoty jsou pro vás ve výchově vašich dětí nejdůležitější?“*

Vezmeme-li v úvahu jeho životní příběh, zkušenosti a především jeho životní filozofii. Martin musel velmi tvrdě pracovat, aby získal takové postavení, které má dnes a neustále se snaží rozvíjet své vlohly a dá se očekávat, že podobné postoje se bude snažit předat i svým dětem.

Leona se na moji otázku, jestli jejich dvě dospělé děti, které s nimi žijí, finančně přispívají na inkaso a domácnost, řekla: *„Ano! Určitě! Přispívají na inkaso. My jsme s mojím říkali, kdyby studovali, tak to po nich nic nechceme, ale vzhledem k tomu, že už pracují, tak ať vidí, že to všechno nepadá z nebe a není to zadarmo (smích).“* Zde

můžeme vidět toto téma z poněkud jiného úhlu pohledu, a to v kontextu socializace dospělých dětí. Je zde vyjádřena jasná podpora, která má však své limity, nastavené tak, aby byly v konečném důsledku ku prospěchu dětí.

Na otázku s čím si myslí, že by se u svých dětí nedokázala smířit,¹ se Karolína vyjádřila takto: *“Každopádně bych teda nechtěla, aby si nevážili toho, co mají a co pro ně s manželem děláme. Protože to není samozřejmé, každý rodič by se tak neobětoval. Mrzelo by mňa aj kdyby spolu nevycházeli, protože jako rodina je vzácnost že jo? I když jako předpokládám, že takové období určitě nastane že? Co si budeme povídat puberta je puberta(smích), ale toto by mě zklamalo, protože na to, aby se měli dobře se hodně nadřeme. Určitě mně nebude vadit, když budou nosit špatné známky...Někdo na to prostě nemá a my s manželem také nejsme, bůh ví, jak studování, ale co by mně vadilo, tak to, kdyby to fakt flákali, byli ke všemu lhostejní a přižívovali by sa jen na státě. Jinak asi ani už nevím...Tak jako ještě takové ty věci: fet, nadměrný alkohol, automaty a nedaj Bože, horší věci. To by mě fakt vadilo, to bych netolerovala, to je samozřejmé.“*

Za povšimnutí v tomto úryvku stojí především to, že zde zcela automaticky Karolína nezmiňuje pouze materiální a hmotné věci, ale že klade důraz i na vztahovou stránku a vyzdvihuje štěstí v podobě milující rodiny a pečujících rodičů.

Komunikační partneři v souvislosti s hodnotou materiálních věcí zmiňovali důležitost obeznámit děti s tím, jak hospodařit s penězi. Mnozí uvádí, že je podle nich důležité, aby děti od malička znaly hodnotu peněz a věcí, které nejsou k dostání zadarmo, ale na které museli rodiče těžce vydělat prací. Vedení k uvědomění si hodnoty určité věci a lidské práce, jak uvedl ve výpovědi Martin, je důležité pro všechny komunikační partnery.

Adriana na téma kapesné a finanční gramotnost uvedla: *„Kapesné jsme mockrát zaváděli a mockrát rušili. Založili jsme jim účet a kartu a až budou dospělí, nebo až budou ve světě, prostě pokud se rozhodnou někam vyjet třeba se školou nebo po 18 narozeninách, ať mají nějakou finanční rezervu, se kterou mohou v případě nouze naložit...Na to spoření jim přispíváme každý měsíc podle toho, jak na tom zrovna finančně jsme a jaké byly výdaje, takže není to pevná částka, ale každý měsíc nějaká je a to si myslím, že je lepší, spořit jim do budoucna, než jim dát něco, co by hned utratily. Co se týče kapesného, po několika pokusech si myslím, že je to zbytečné, alespoň u našich dětí. Protože naše holky měly všecko, co potřebovaly, do hudebky je babička vozila a školu měly doslova za rohem, takže nebylo*

---

¹ Myšleno v kontextu výchovy, jejich názorů, postojů i životního stylu

nutné, aby dojízděly...Ted', když je starší dcera na intru, dostává peníze potřebné na školu, na cestu plus něco málo navíc, ale nic víc...Je jí 17, chodí si přivydělávat na brigády, ať už v létě nebo o víkendech pokud chce mít peníze na kafička, šminky apod. Jinak to nepraktikujeme, protože jsme zjistili, že naše holky mají tolik peněz za narozeniny, svátky apod. tak jsme se rozhodli, že by měli hospodařit s tímto...a ne spoléhat na to, že každý měsíc dostanou další finanční injekci. Jsme také dohodnutí, že veškeré šminky, módní doplňky, výlety do cukrárny s kamarádka a podobně si budou platit sami. Několikrát za náma přišly i stím, že chtějí někam jet, třeba na chatu se spolčem, tábor...a že si to zaplatí ze svého...tak toto mně třeba přijde opravdu lepší vedení k finanční zodpovědnosti než pravidelná dávka peněz na kterou si zvyknout.“ Adriana po zkušenostech s opakovaným zaváděním kapesného dospěla k názoru, že se jí tento systém nelíbí a podnikla jiné kroky k tomu, aby své dcery naučila finanční zodpovědnosti, které se v tomto případě pravděpodobně osvědčily.

Podobný názor na pravidelné kapesné se objevoval i u ostatních. Komunikační partneři se ve většině případů po předchozích zkušenostech s kapesným uchýlili k jinému způsobu finanční podpory svých dětí a to převážně ze stejného důvodu. Častá a pravidelná finanční částka by podle nich mohla u dětí působit jako jistá samozřejmost a komfort, na který si člověk snadno navykne. Martin dodává: *„My měsíční kapesné nedáváme. Pouze, když jedou na školní výlet, tak jim dáme pár korun na drobný nákup. Naopak peníze dostanou, když se předem domluvíme na nějaké činnosti nebo službě. Jako třeba od babičky a dědy dostávají třeba k narozeninám menší peníze a ty si schovají do pokladničky, aby si později mohly koupit svoji vysněnou věc...ale jako pravidelná měsíční částka u nás nefunguje a nejsem jejím zastáncem. Funguje to u nás jako odměna za zásluhy.“*

Vděčnost a umění si vážit všech materiálních i nehmotných věcí, rodinných a mezilidských vztahů, to je to, co tito rodiče přirozeně očekávají od svých potomků a to možná ve větší míře než rodiče, kteří nesdílí stejnou životní zkušenost. Výchova k poznání lidské práce, k vážení si toho, co lidské ruce vyrobily, vedení k pochopení pomíjivosti těchto věcí, to se tito komunikační partneři snaží svým dětem vštěpovat.

6.7 Význam společného jídla v budování partnerské a rodinné identity

Dřívější zkušenost materiální nouze mohla být spojena s nedostatkem hodnotné stravy, a pravděpodobně i proto komunikační partneři kladou důraz na společném setkávání rodiny u společného jídla. Jídlo se tedy stává důležitým stmelovacím prvkem, jenž vede ke sblížení a posilování vztahů mezi členy rodiny. Je také významným činitelem v budování

partnerské a rodinné identity. Častou odpovědí na otázku „*Jaké rituály/ tradice jsou pro vás důležité?*“ byla právě čas strávený s rodinou u společného jídla, spojený s komunikací a sdílením zážitků a zkušeností, které jednotliví členové během dne prožili.

Leona v rozhovoru uvedla: „*Určitě jídlo! Strašně moc. Já jsem byla doslova alergická, hlavně když byli děcka malé, když nepřišly třeba včas na večeři. Hlavně syn byl na to specialista. Věčně sa zapomněl někde s kamarádama. Tak je to jiné že, děcka sů dospělé každý máme svůj život...ale když už jsme všichni pohromadě třeba o víkend, když dojede kolikrát i nejstarší dcera s přítelem, tak trvám na tom, abychom si společně u toho jídla sedli. Bez toho to nejde!*“ U Leony, která pracuje jako pečovatelka o dobytek v zemědělském podniku, se důležitost společného stráveného času u jídla projevila ještě více v páru, což potvrzuje tím, že se snaží přizpůsobovat čas a okolnosti, tak, aby si s manželem mohli strávit chvilku u společného jídla. Leona uvedla: „*No je to strašně náročné...my to jako děláme rádi. Jsme rádi, že máme práci, že jo, ale i když se snažíme volit si ty směny stejně, tak většinou to nejde, protože zaměstnanců tam celoročně není zas až tolik, takže sa musíme prostřídat. Ale my jsme se za ty roky už naučili moc věcí skloubit dohromady a přizpůsobit si podle toho čas víš? Nedá sa... Kolikrát se za ten den doslova mýjíme. Ale už jsme se tak naučili, že když manžel má třeba směnu a já ho mám jít prostřídat, tak přijdu dřív do práce i s navařeným obědem a prostě spolu alespoň pojíme přímo v práci, abychom se alespoň u toho jídla viděli a povykládali si co a jak....*“

Za povšimnutí právě stojí důraz kladený na budování manželského soužití i přes časově náročné povolání, právě prostřednictvím jídla. Kvůli tomuto společně strávenému času jsou manželé ochotni přizpůsobit svůj časový harmonogram, aby se mohli vzájemně sdílet.

Jitka zmiňuje: „*Hm, to je těžko, většinou jsem s dětma opravdu jen já, protože jak už sem říkala, manžel je velmi zaměstnaný. Na čem si teda já trvám, je společné jídlo! To je pro mě strašně důležité! To jsem od začátku, myslím tím od doby, kdy jsem měla už rozum, věděla, že toto chci! Já jsem teda poměrně dominantní člověk, nemám problém si spoustu věcí prosadit. A toto je jedna z nich. Co je na tomto výroku této odpovědi Jitky zajímavé, je právě ono přání společně stráveného jídla s rodinou ještě před tím, než vlastní rodinu založila. Je to možná právě její opačná zkušenost, kdy jí společné jídlo s vlastní rodinou chybělo, což ji přimělo k této touze.*“

Karolína se o hodnotě jídla zmínila i v souvislosti s tím, s čím by se u svých dětí těžko smířovala. Uvedla: „*Třeba co se týká jídla jo? Vlastně ta starší nám prostě ted'kom*

nechce moc jest. Myslím si, že je to hodně tím, že nastúpila do školky a vidí to...To děcko nejlí tamto, to druhé zase hento, a podobně. No a já tady toto prostě nemám ráda...My jsme kolikrát byly prostě o suchých rohlíčkách, když taťka zemřel jo...No a prostě moje děcka si budu vymýšlat a nebudu si vážit jídla? No toto teda ne! To bych sa na to podívala... Jako v těchto věcech já budu asi hodně, ale hodně důsledná...Není to samozřejmost...a jídlo sa prostě do koša vyhazovat nebude...Takže co už teď u nás zavádím je, že jestli nechceš jíst, tak fajn...ale nic jiného nebude, natož tak nějaké sladkosti...A myslím, že si to brzo rozmyslí (smích).“

Co bylo u Karolíny ještě v souvislosti s jídlem hodně zajímavé, a na první moment až zarážející, byla přetrvávající snaha o sdílení společného jídla s celou rodinou spojená i s péčí o manžela, se kterým jsou v rozvodovém řízení, ale stále sdílí společnou domácnost. I přesto, že má Karolínin manžel již jinou vážnou známost, plní Karolína svou roli manželky velmi zodpovědně a nezapomíná přichystat jídlo, svačinu, případně ohřát večeři svému manželovi, jak sama uvádí při popisování jejich běžného rodinného dne.

„Tak ráno vstanu, nachystám manželovi svačinu do práce. To už je malý většinou hore. Tak sa postarám o něho. Vzbudím malú. Vypravím ji do školky. Musím nachystat i malého, tož to sa sice nezdá, ale zabere to dost času. A posnídáme a deme do školky. Pak se s malým vrátím, většinou uvařím oběd a podělám nějaké ty práce doma...Pak dojde můj z práce, takže si děcka většinou bere on a já zase dělám co je potřeba doma nebo chystám večeři a tak do kolečka.“ Zde stojí za povšimnutí, že společné jídlo, je i prostředkem pro udržování harmonického soužití celé rodiny a přispívá k uchování dobrých vztahů i v situacích, kdy Karolína už s otcem svých dětí netvoří milenecký pár.

Karolína vztah s manželem vysvětluje následovně: *„Jo, máme dobré vztahy. To zas jo. My jsme řekli, že budeme kamarádi. Nechceme, aby si děcka musely projít tím, čím jsem prošla já. Nechtěla bych, aby o některého z rodičů přišly. Takže pořád žijeme spolu, i když má manžel už jinou přítelkyni a snažíme se zachovat rodinu.“*

Sofie zdůrazňuje jídlo v rámci časového harmonogramu dne, který je přizpůsoben tak, aby se členové rodiny mohli i přes své povinnosti sejít u společného jídla. *„Hm, den mám velmi aktivní, vstávám velmi brzy, abych vše postihala. Snažím se být i s mou rodinou takže vstáváme s manželem, který musí být v práci hodně brzy, abychom všichni společně mohli posnídat, a také společně večeříme a to je pro nás důležité, protože prohodíme pár slov a dozvíme se, jaký byl den ostatních.“* Společné jídlo je pro Sofii, tak důležité, že se

neváhá časově přizpůsobit společnému rodinnému stolování. Za zmínku stojí především brzké vstávání, které absolvují i se synem, aby mohli s jejich otcem společně posnídat.

Nejméně kladený důraz na společné jídlo se projevoval u Martina, což bylo pravděpodobně z důvodu mužského pohledu na věc, a to v tom smyslu, že on jako vytížený podnikatel a živitel rodiny nemá na starosti přípravu jídla. Jak sám zmínil, o domácnost a věci s ní spojené se stará především jeho manželka a možná právě proto, nekladl na společné setkávání u jídla tak velký důraz jako komunikační partnerky.

6.8 Organizace, disciplína, pevný řád a vzájemná komunikace

Pevná ruka, dodržování pravidel, nesení následků za jejich nedodržení či porušení, to jsou další shodující se metody ve výchově dětí. Komunikační partneři se shodli na tom, že fyzické tresty neuznávají, ale takzvaný výchovný dotyk v případě, že jiné formy domluvy nezabírají, nezavrhují, ba naopak tvrdí, že je velmi potřebný. Zároveň také dodávají, že je zbytečný, pokud dítě není obeznámeno s tím, za co bylo trestáno. Tedy vzájemná komunikace a naslouchání jsou důležité k pochopení a následnému dodržování zavedených pravidel.

„Snažíme se nejprve domluvou. Když to ale nezabírá, tak se rozzlobíme a zvýšíme hlas. A když ani to nepomůže, tak udělíme nějaký zákaz nebo přistoupíme k fyzickému trestu. Ten sice v daném okamžiku vzniklou situaci nevyřeší, a tak z hlediska výchovy se stejně musíme vrátit k domluvě a vydiskutování, proč k tomu vlastně došlo a jak se zachovat příště, aby se už nemusela situace opakovat.“ Z Martinova názoru na jeho postoje, které zaujímá, když děti nedodrží pravidla, či své povinnosti, jasně vyplývá, že si plně uvědomuje důležitost komunikace v případě, že nastane konflikt mezi rodiči i dětmi. Jak sám podotýká, uvědomuje si, že fyzický trest sám o sobě nic nevyřeší. Je důležité, aby dítě vědělo, kvůli čemu konkrétně se rodič zlobí, na druhou stranu ale uznává, že je to v některých případech nevyhnutelné. Je tady zřejmá a jasně daná výchova s nastavenými hranicemi, které jsou znamením, že děti si nesmí dovolit ke svým rodičům všechno. U žádného z komunikačních partnerů se nevyskytl opačný postoj, který by dětem nedával pravidla a jasně nestanovoval hranice. Naopak, všichni se shodli, že se v tomto ohledu snaží být důslední.

Leona tvrdí: *„Já jsem teda ten typ, který když už tak si radši zakřičí a snaží se vysvětlovat. Nebo když už to nevydržím psychicky, tak začnu brečet a děcka poznají, kde udělali chybu jo hlavně teda holky. Ty odmalička přišly, objaly mě a omluvily se jo? Ale syn ten ne teda. Asi si nevzpomenu Úplně na nějaký velký problém, ted' nevím, jestli byl. Jestli,*

tak s holkama určitě ne. Vzpomínám si, že s klukem spíš byly problémy jo, ještě když byl na základní škole, tak to si teď vzpomínám třeba na příklad, když to byl na základní škole někde vyšej jo, na na druhém stupni. A přišel domů a bylo patrné, že kouřil, tak to se nám nelíbilo, protože jsme oba nekuřáci a toto nepodporujeme. Takže to s ním měl taťka nějaké řešení v koupelně za zavřenými dveřmi. Ale tak náš taťka není zase nějaký pes jo? My jsme jim vždycky řekli svoje, ale nikdy jsme děcka nechtěli fyzicky trestat jo? Toto se nám úplně jako nelíbí a říkám ani to nebyla jako potřeba. Jen opravdu v krajním případě. Jinak to nemáme rádi, protože náš děda byl ras a my jsme spíš zastánci domluvy a klidu. No, když to tak řeknu, tak po tom zadku jen syn dostal. On byl takový vykuk. Ale na druhou stranu moseli vědět, že bylo něco špatně a že poslouchat sa mosí...nedá sa! Rodiče sa poslouchajú!“ Za povšimnutí stojí zmínění manželova otce, který, jak bylo zmíněno v Leonině příběhu, byl velmi dominantní a pro celou rodinu představoval velkou autoritu.

Adriana se k tomu tématu vyjádřila nejjobsáhleji: „Pravidla ve své výchově máme zavedené tak, že si o všem snažíme povykládat a vše probrat. To je jedno z nejzásadnějších pravidel, které prosazují. Mluvit spolu, probírat to a snažit se pochopit...je to občas velmi náročné. Hlavně teď v tom období, ve kterém mé dcery jsou. Vše považují za samozřejmost. A já jsem možná víc přísná a důsledná na některé věci, ale je to prostě proto, že chci, aby si mé holky uvědomily to, že nic není samozřejmé, a že já jsem neměla vše na stříbrném talíři musela jsem si to velmi vybojovat. Myslím, že pravidla a nároky nastavené ve výchově od rodičů jsou velmi důležité. Děcka si musí zvykat, od malička, že mají za něco zodpovědnost a že se od nich něco vyžaduje. Chceme také, aby se naučily komunikovat a zodpovědně řešit své problémy a povinnosti, protože pokud to tak není, tak pak se z takových lidí stávají kolikrát trosky, protože prostě nejsou zvyklí něco dělat...Nejsou zvyklí na to, že se od nich něco vyžaduje a pak kolikrát ten tlak neustojí. Je třeba je to naučit co nejdřív. Co se dále týče pravidel, tak samozřejmě je velmi důležité, aby se nás ptaly...jo, opět jsme u té komunikace. Aby nás prostě neobcházely! Vždyť my jsme jejich rodiče a po tom všem, co pro ně děláme, si zasloužíme, aby nás braly vážně! Adriana v rozhovoru jasně naznačuje, že nároky, které na své děti s manželem mají a pravidla, které musí dodržovat, je v budoucnu naučí vyrovnat se s tlakem společnosti, jelikož budou zvyklé, že od nich někdo něco vyžaduje a očekává. Adriana, stejně jako Leona zmiňuje úctu k rodičům. Doslova dodává, že si za vše, co pro své děti s manželem dělají, zaslouží, aby je braly vážně. Na otázku, jak se Adriana chová v případě, když děti něco poruší, odpověděla následovně: „Naštěstí se to nestává moc často. Když byli menší, tak to byl prostě zákaz něčeho, co mají rádi, takže

většinou zarach na týden a tak, případně když to hodně přepískly, tak takový ten výchovný dotyk...to je třeba, (smích), ale k čemu se zároveň opravdu uchylujeme jen v krajním případě. Dnes už to není tak časté, opravdu kolikrát stačí, abych zvýšila hlas a je klid. Ten musím zvyšovat hlavně v případech, kdy se holky navzájem hádají. Což je pro nás s manželem docela neúnosné, protože my se opravdu snažíme, aby pochopily, že mají jedna druhou... A že není nic víc, než rodina...Ale tak snad k tomu časem dozrají. Každopádně, pokud k něčemu závažnému dojde...jejich chování nebo jednání bude prostě přes míru, tak vědí, že za to následky budou, že to nepřejdeme jenom tak, protože si myslím, že pokud to rodiče nechají bez odezvy, tak jim to ty děti vrátí a čím dýl to tak budou nechávat, tak s nima už v pubertě tím tuplem nic nesvedou...“

Organizace času a jasně nastavená pravidla, mají podle komunikačních partnerů spojitost s lepšími osobními výsledky a šťastnějším životem. S pevně nastavenými pravidly je úzce spojena, také poslušnost a úcta, kterou rodiče od svých dětí vyžadují, jelikož sami dobře vědí, že láskyplná péče rodičů není samozřejmostí.

6.9 Spoluúčast na domácích pracích

Vedení ke spoluúčasti na domácích pracích je také jednou ze společných výchovných metod, které respondenti ve své výchově praktikují. Někteří komunikační partneři žijí na vesnicích v rodinných domech, ke kterým patří i polnosti a kde je tedy nezbytné, aby se na práci spojené s tímto životním stylem zapojily i děti.

Na otázku Jestli a případně jakým způsobem, zapojují své děti do péče o domácnost, odpověděla Leona následovně: *„Určitě. Naše holky jsou k tomu od malička vedené, aby uměli vyprat, vyžehlit, přišít si knoflík, zastat potřebné domácí práce a podobně. Umí uvařit, upéct...myslím, že je to potřeba. Nechápu některé maminky, které nedovolí nebo nevedou zvláště dcery k tomu, aby se uměly ohánět alespoň trochu v kuchyni... Myslím si, že je to nutnost v případě holky, v případě kluka je to bonus. Dále co se týče pomáhání doma, tak samozřejmě práce na zahradě. Žijeme na vesnici v rodinném domě a spoustu věcí si pěstujeme doma. Nic ve velkém, ale i tak je toho dost, kdyby to měl zastat jen jeden člověk. Každopádně vyžadujeme, aby holky na to políčko chodily s námi. A co se týče úklidu, tak o tom nemůže být ani řeč, protože to je samozřejmé! Přece nejsem jejich služka, abych dělala všechno sama!“* Jitka, která má podstatně mladší dcery než Adriana, k tomu tématu uvedla: *„Já se snažím už od malička, aby se mnou byly při tom, když uklízím. Ta starší také vyfásuje hadru a hrajeme si na Popelky. Čistí si hračky, žmolí konferenční stolík a podobně. Je to*

sice takové, že to pak musím stejně dělat znova že? Navíc ji to baví tak 20 minu, ale alespoň si na to trošku zvyká. A samozřejmě si uklízí hračky v pokoji a starší dcerka si skládá oblečení a pomáhá vytahovat z myčky nádoby.“ Zajímavostí je snaha vytvořit u dcer návyk v podobě hry a zároveň vlastní uvědomění si toho, že děti napodobují své rodiče, což vede Jitku k tomu, aby šla příkladem.

Leona podotýká: *„Určitě jsme je od mala vedli k tomu, aby nám pomáhali. A když je něco takového, jako erteple nebo trnky, tak chodí pomáhat, i když jsou velcí. I nejstarší dcera, která žije s přítelem. Nebo práce ve vinohradě...je třeba, aby si všichni udělali čas. To se domluvíme na konkrétním datumu, kde nikdo nemůže nic plánovat, protože je zapotřebí udělat toto.“* Za povšimnutí u této odpovědi stojí zapojení dospělých dětí, včetně nejstarší dcery a jejího přítele do práce na rodinném poli.

6.10 Netolerance k alkoholu a k návykovým látkám

Negativní postoj některých komunikačních partnerů k návykovým látkám, má s největší pravděpodobností opět spojitost s jejich zkušenostmi z dětství a dospívání, které se promítlo do nynějších názorů a postojů, které zastávají.

Leona, u které se tato averze projevila nejvíce, řekla: *„Když už jsme byli o něco starší, tak jsme tam už pak jezdit popravdě nechtěli. My totiž, když jsme tam byli, tak když jsme byli malí, byli jsme rádi, že jsme u maminky, ale čím víc jsme měli rozum, tak se nám to nelíbilo, že? To co jsme viděli...Mamka nás posílala žebrat od baráku a podobně...Doma jsme neměli ani vodu, takže jsme se chodili koupat do potoka jo...no, čím víc jsem byla starší, tím míň jsem tam chtěla chodit...no, ale pořád to byla jediná maminka co jsme měli že? Na cigarety a alkohol, to bylo vždycky, ale na to, se o nás postarat...to ne. No každopádně kouření a alkohol, na to jsem alergická...“* Leona kvůli své zkušenosti z dětství netolerovala podobné látky ani u svých dětí. Vzpomíná také na situaci s dospívajícím synem: *...A přišel domů a bylo patrné, že kouřil, tak to se nám nelíbilo, protože jsme oba nekuřáci a toto nepodporujem. Takže to s ním měl taťka nějaké řešení v koupelně za zavřenými dveřmi.“* Leonin postoj je vzhledem k jejím příběhu a zkušenostem pochopitelný, ale co je ještě v této souvislosti zajímavé, je uvedené množného čísla, z čehož vyplývá partnerská shoda a stejný postoj k danému tématu.

Podobnou zkušenost má i Karolína, která se snažila o navázání kontaktu se svou biologickou maminkou, která se poté, co jí zesnul manžel, potýkala s problémem závislosti na alkoholu a jiných návykových látkách. Karolína uvádí: *„Jako ona mně strašně ublížila.*

Jako naše mamka. Nám všem. Ale já jsem si říkala, že za to vlastně nemože. Že je to vlastně chudák ženská, která je takto nemocná. A tak jsem si také říkala, že si každý zaslouží druhou šanci jo, no ale mamka si od nás pořád půjčovala a nevracela a pak mně při poslední návštěvě okradla o mateřskou, takže jsem řekla dost jo a utnula jsem vlastně veškeré vztahy. A je to tak dobře, protože jako nechcu, aby měla vliv na moje děti. Víš, já šla třeba po ulici s kočárem a teď mě zastavil takový týpek a říkal mi, jestli jsme dcera D., a jestli „něco“ u sebe nemám jo. No a tak jako jsem si říkala, že toto ne. Já s nima, vůbec nechci být spojovaná. No a celkově je to tak lepší. Kdo ví, co by se mohlo stát. Ona je totiž hodně nevyzpytatelná a i to, jak se chová jo k mladším sourozencům, tak to se mi taky nelíbí. Kdyby se tak chovaly moje děti, no, jako teď bez váhání řeknu, že bych je zliskala a vyhodila z domu, kdyby si nedaly říct a jenom se na nás přižívovaly a nechtěly jít ani do práce... Ale jako, kdyby na to fakt mělo dojít, tak bych na to asi to srdce neměla...jsou to děti a já když už je máme, tak se o ně chci starat co nějlíp umím a doufám, že to budu umět tak dobře, aby se do takovéto situaci nemosely nikdy dostat. Jsem na tyto věci prostě alergická.“

V souvislosti s tímto tématem je poměrně zajímavé, že žádný z komunikačních partnerů nekouří, ani by podobné aktivity nepodporoval u svých dětí, což může mít opět spojitost se zkušeností u svých rodičů, ale i s uvědoměním si finančního i zdravotního dopadu těchto návykových látek. Adriana k tomuto tématu uvádí: „No, nesnesla bych, kdyby kouřily. Doufám, že jsou dostatečně inteligentní na to, aby si spočítaly, kolik je to vyhozených peněz...na to se s manželem tolik nedřeme, aby to vyletělo doslova do vzduchu a ještě to navíc ničilo zdraví.“

6.11 Odpuštění a snaha o opětovné navázání vztahu s biologickými rodiči

Napříč negativním zkušenostem se u komunikačních partnerů, v poměrně značné míře objevila snaha zkontaktovat své biologické rodiče, což bylo možná zapříčiněno touhou po rodině, po tom patřit ke svým kořenům. Jitka uvedla, že se už s rodiči opět vídá a to i přes negativní zážitky, které díky jejich nedostatečné péči má, protože si uvědomila, že chce, aby její dcery znaly své prarodiče. Jitka se k celému tématu vyjádřila následovně: „Díky ségře jsem nějak začla jezdit opět za našima...Na chvíličku mezi dveřama... Občas jsem jim něco dovezla...No a mamka se začli ptát na holky, že? No a to bylo hodně těžké období, chtěli je vidět a já se na jednu stranu chtěla pochlubit, jak jsme to všechno zvládla, jak jsem porodila krásné holky, o které se ukázkově starám. Tak jsme se začli příležitostně vídat. No, tak holky ví, že mají babičku, za to jsem ráda, ale nenechávám je s nima samotné, to ne. Víím, že mamka

není schopná se postarat, ale tak je to mamka, jinou nemám že...Jako mnohokrát radši je nechám samotné se sousedkou nebo tak.“ Ve výpovědi je zajímavá zmínka o tom, jak Jitka uvádí, že toužila po tom, aby její matka viděla, jaký spokojený život momentálně žije a jak vše zvládá. Můžeme i zde pozorovat jakýsi pocit vlastního uspokojení a hrdosti.

Karolína se také pokoušela být v kontaktu se svou biologickou rodinou, i když po čase přišla k názoru, že bude v nejlepším zájmu jejím i jejích dětí, když se s matkou vídat nebude. Matčín problém s drogami a alkoholem se stal nepřekonatelnou překážkou ke stálému obnovení a uzdravení rodinných vazeb. Karolína uvedla: *„Jo, byly jsme nějakou dobu v kontaktu...byla to jediná mamka, kterou jsem měla...Jako ona mně strašně ublížila. Jako naše mamka. Nám všem. Ale já jsem si říkala, že za to vlastně nemože. Že je to vlastně chudák ženská, která je takto nemocná. A tak jsem si také říkala, že si každý zaslouží druhou šanci jo, no ale mamka si od nás pořád půjčovala a nevracela a pak mně při poslední návštěvě okradla o mateřskou, takže jsem řekla dost jo a utnula jsem vlastně veškeré vztahy...“* I přesto, že Karolínina snaha nakonec nedopadla, jak si původně přála, tak byla ona ta, která se rozhodla udělat první krok a dát své matce druhou šanci. Podobně na tom byla i Leona, která uvádí: *„Mamka sa ze začátku snažila a brávali si nás k sobě, jak jsme měli rozum tak už jsme tam ale pak moc jezdit nechtěli, ale v kontaktu jsme byli...tak pořád to byla jediná maminka, kterou jsme měli...A když měla padesátku, tak jsme se se sourozenacama domluvili, že tam sjedem a popřejem jí, no a od té doby tam nejezdím. To byla poslední kapka.“* I když se Leona odmítala podrobněji vyjadřovat k tomu tématu, je zřejmé, že nějakou dobu kontakt s rodiči udržovala a snažila se o udržení slušných vztahů.

U koho se reakce v porovnání s ostatními lišila, byl právě Martin, který se dnes na celou situaci dívá jinýma očima. *„Víte, dlouho mně trvalo, než jsem svojí mamce odpustil a přijal svůj životní osud takový jaký je. V dětském domově se dokonce jednou objevil nějaký pán, který tvrdil, že je můj opravdový otec. Určité údaje tomu snad i nasvědčovaly a já jsem to měl tenkrát mamce dlouho za zlé. Bylo to těžké, protože jsem svého otce vůbec nepoznal. Viděl jsem ho jen na fotce. On za mnou na návštěvy do domova nikdy nepřijel. Každou první neděli v měsíci pravidelně za mnou jezdila mamka sama. Zprvu jsem ji v dospělosti nevyhledával. Později, kdy jsem měl možnost poznat více svoji mamku, strýce Karlíka, což byl bratr mého otce a jejich životní prostředí, dospěl jsem k tomu, že můj skutečný otec je soukromý zemědělec z Hovorán. V kontaktu s mamkou jsem byl zhruba jednou za měsíc, a když nemohla, napsala mi pohled, že nemůže přijet a kdy zase přijede. V současné době už nikdo z nich nežije. V roce 1996 mamka zemřela. Víte, dodnes mě hodně mrzí, že jsem nestihl*

mamce představit tenkrát moji velkou lásku, krásnou a hodnou manželku, ale hlavně, že jsem jí nestihl říct, že jí to odpouštím a že ji mám přesto moc rád. Toho dodnes lituji.“ Za povšimnutí jednak stojí, že se Martin o matce nevyjadřuje, nijak zvláště negativně, ale především z celého úryvku vyplývá jeho duševní uzdravení z celé zkušenosti, plynoucí z jeho odpuštění.

6.12 Zpětný pohled na dětský domov jako na lepší alternativu vzhledem k tehdejší životní situaci

Vzpomínky na dětský domov jsou až na výjimky poměrně pozitivní, a jsou provázané velkou vděčností. Zároveň se však všichni respondenti shodují, že byť každý z nich se citově přimknul na určitou vychovatelku, ke které měl blíž, nebylo v jejich silách ani v silách dětského domova, mu rodičovskou lásku nahradit. O to víc tato skutečnost platila, když své biologické rodiče znali.

Martin uvádí: *„Já jsem dost inklinoval k tetě Aničce, která byla sice přísná, ale současně upřímná a jednala vždy na rovinu. Jednou se mě dokonce zastala před noční vychovatelkou, protože mně věřila, že mluvím pravdu a že noční vychovatelka situaci popsala úplně jinak, než to doopravdy bylo. Po druhé se mě zastala před ředitelkou, která vyžadovala, abych si platil celou ústavní péči jenom proto, že jsem měl za moji píli a velkou snahu vysoké kapesné na učilišti v Brně. Nakonec jsem si musel kupovat oblečení za své peníze. Byl jsem oblíbený také u dalších vychovatelek a pracovníků dětského domova, ale k této tetě jsem měl nejbliž.“* Ke svému zpětnému pohledu na svůj život v dětském domově také uvedl: *„Na svůj život v dětském domově vzpomínám už jen velmi rád a jsem zpětně naopak hrdý, že jsem vyrůstal právě tam. Vůbec si neumím představit, jaký bych byl, jak bych se choval a jaký život bych vedl, kdybych vyrůstal v u mamky a otce. Jsem rád, že to bylo tak, jak to bylo. V domově jsem zažil spousty legrace, měl jsem tam hodně kamarádů, jezdil jsem na tábory, bylo o nás vždycky postarané...uklizeno, navařeno, měli jsme pěkné bydlení a hodně vychovatelky.“*

Adriana během svého pobytu v dětském domově též více přilnula k jedné vychovatelce. Na otázku jak s odstupem času vnímá svůj pobyt v dětském domově, řekla: *„Hm, musím říct, že my jsme byli se sourozenci hodně oblíbení asi i z toho důvodu, že jsme byli opravdu sirotci a že tetám nás bylo líto. Byli jsme oblíbení i z toho důvodu, že jsme byli hodní...plnili si povinnosti a snažili sa...Byla tam teta Maruška ke které jsem hodně přilnula i na prázdniny jsme k ní chodila a podobně. Jinak jako celkově v dětském domově byly pracovnice příjemné i ty méně příjemné, jak už to tak bývá. Některým jsem mohla říct i něco*

víc, jako třeba té Marušce kupříkladu, ale to víte, žádná vám tu maminku nenahradí. Na moji navazující otázku, co by se podle ní muselo změnit, aby byli vychovatelé schopni nahradit roli rodiče, s úsměvem odpověděla: „Hm, myslím, že už to, že žije v takovém komplexu s tolika dětma a nemáte tam tu maminku a toho tatínka nebo alespoň jednoho z nich, ale nemáte ho čistě pro sebe rozumíte. Mnoho tet je neskutečně laskavých a milých a mají ty děti opravdu rádi, ale jsou to tety a to je jejich práce...Mají svoje děti, svého manžela a svou rodinu... Těžko se to vysvětluje...nejste prostě jako většina dětí z většiny rodin...a víte to...Co ale někdy vidím ty nefunkční a kritické rodiny, tak si říkám, že někdy je tato varianta opravdu lepší. Je samozřejmě dobře, že se stát o tyto potřebné děti stará, ale milující rodinu a ten pocit, že k někomu patříte a ten někdo vás má moc rád, to nevynechá.“

I přes negativní zkušenosti a zážitky, které v dětském domově někteří nabyli, se shodují všichni do jednoho na tom, že dětský domov byl nejlepší variantou v jejich tehdejší situaci, a že díky němu dostali lepší šanci být dnes tam, kde jsou. Což znamená, že bytí dětský domov nemá možnost nahradit lásku rodičů ani nahradit skutečné rodinné společenství, může vytvořit vhodné podmínky pro plnohodnotný rozvoj dítěte a poskytnout mu tak lepší možnosti k tomu, aby se dítě uplatnilo v reálném světě. Řád, organizace, struktura, která v domově panovala, naučila děti samostatnosti a respektu.

6.13 Touha po lepší budoucnosti pro své děti

Ve výchově všech respondentů se objevují podobné nároky spojené se školními výsledky a s podporou a růstem dětí v jejich zájmech a aktivitách. Pro respondenty je velmi důležité, aby si jejich děti vedly ve škole dobře, ale zároveň ve všem co dělají, aby dokázaly dokončovat započatou práci a zodpovědně se postavili případným problémům. Není pro ně podstatné, jestli budou mít samé jedničky a budou pokračovat ve studium na vysoké škole, ale to co si především přejí je, aby na sobě nepřestávaly pracovat a vyžadovaly od sebe víc.

Jak uvádí Adriana: *„Mladší dcera je typ, který se velmi snadno pro něco nadchne, ale velice rychle ji to přejde. Má problém vytrvat. Neexistovalo...Začla chodit ho hasičů a po měsíci chtěla vystoupit. V žádném případě...měla to zaplacené, chtěla to, musela dokončit aspoň pololetí...pak ji to tak chytlo, že do hasičů chodí pořád...To samé s hudebkama a dalšíma kroužkama, které si navymýšlely. S manželem jsme byli ochotní, v případě, že při tom budou zvládat školu, zaplatit jim kroužky, které si vyberou, ale za podmínky, že minimálně ten rok dokončí, který začnou, protože jednak to něco stojí a jednak chci, aby si stály za svým rozhodnutím, a i když se jim zrovna třeba nedaří, což bývá jeden z hlavních*

důvodů, proč tam nechtějí děti chodit, protože je to něco, co nejde hned že? Ale chce to trpělivost a čas... a v případě, že by už opravdu nechtěli chodit, tak zajdou osobně a osobně se odhlásí... Chceme je naučit řešit si své záležitosti samy, ne to, že to za nich někdo udělá...tak to nefunguje v životě. Snažíme se s manželem jim poskytnou co největší možnosti k tomu se vzdělávat a pracovat na sobě, rozvíjet své talenty a podobně, ale jako, má to své meze...Skákat jak ony pískají rozhodně nebudeme, tak to ani v životě fungovat nebude.“ Za povšimnutí stojí především opakovaný názor „Tak to v životě nechodí“, který doprovází postoje a výchovné metody rodičů, které mají za úkol děti formovat a co nejlépe připravit na okolní svět za zdmi rodinného domu.

Na otázku s čím by se u svých dětí špatně smířovala, odpověděla Karolína: *„Určitě mně nebude úplně vadit, když budou nosit špatné známky...Někdo na to prostě nemá a my s manželem také nejsme, bůh ví jak studování, ale co by mně vadilo, tak to, kdyby to fakt flákaly a nesnažily sa a to nemyslím jen ve škole... nechaly sa přižívat státem, byli k druhým lhostejní a bylo jim všechno úplně jedno víš? Přála bych si, aby toho chtěly od života víc. Také bych nepřekúsla, kdyby sa fakt vydaly špatnú cestú, jako moje mamka a kdyby přetrhaly rodinné vazby a nevážily si toho, co jsme pro nich udělali. To by mě fakt jako štvalo.“*

Komunikační partneři se svým dětem snaží předávat takové hodnoty, při kterých si uvědomí podstatu a význam rodinných vztahů a přejí si, aby usilovaly o to žít správně a byly dobrými lidmi prospěšnými pro své okolí.

7. Limity a diskuze – životní dráhy dospělých se zkušeností s dětským domovem/azylovým domem

Mezi základní negativní aspekt, který ovlivňoval toto výzkumné šetření, bylo samotné téma diplomové práce, které u mnoha potencionálních respondentů vyvolávalo strach ze zásahu do soukromí a ze vzpomínání na životní události, které doposud nebyly uzdravené. Záměrně jsou zmíněni potencionální komunikační partneři z toho důvodu, že příslibených rozhovorů bylo ve skutečnosti více, ale po přiblížení tématu a nastínění osobního rozhovoru, jich několik svůj původní souhlas přehodnotilo.

V prvních minutách rozhovoru jsem jako negativní prvek zaznamenala diktafon, který vyvolával znatelnou nervozitu, ale na který však po nějaké době komunikační partneři zapomněli. Některé rozhovory se, na přání respondentů, odehrávaly ve veřejných prostorách kaváren a restaurací, jejichž zákaznicky přeplněné prostory občas narušovaly pozornost dotazovaného a zhoršovaly kvalitu zvuku u pořízeného záznamu. Zároveň bylo respektováno osobní rozhodnutí dotazovaného a bylo dbáno na jeho pohodlí a dobrý pocit. To vše bylo kladeno na první místo. V porovnání s rozhovory, které probíhaly v domovech respondentů, bylo patrné, že se dotazovaní na své půdě cítí uvolněně a v dobré pozici.

Informace pro diplomovou práci, byly získané z malého souboru respondentů, lze tedy předpokládat, že podobnost výroků rozhovorů může být čistě náhodná. I tak se lze domnívat, že získané informace mohou posloužit sociálním pracovníkům i vychovatelům v dětských domovech při jejich práci s klienty.

Zajímavým zjištěním ze získaných rozhovorů byl častý výskyt víry, jako podstatné hodnoty, která ovlivňuje výchovu dětí. Ve většině případů byl tento životní postoj přejat od rodičů partnera, zároveň má ale velký význam i pro daného komunikačního partnera. Na základě poskytnutých informací lze předpokládat, že se u komunikačních partnerů projevila touha a potřeba po navázání citového vztahu. To se může promítnout i do vztahu s Bohem, jak uvádí Adamová a Halama. Zároveň poukazují na Bowlbyho identifikaci třech tříd, popisujících faktory, jenž mohou v člověku podnítit potřebu vztahového chování. Prvním z nich jsou život ohrožující situace, které mohou mít celospolečenský dopad, jako například válka, environmentální katastrofy apod., tedy takové jenž vyvolávají pocity strachu a úzkosti. Druhým podnětem bývá nemoc nebo úzkost, osobní, či týkající se blízké osoby. Posledním z nich je separace od blízkých lidí. Veškeré uvedené okolnosti potvrzují možné situace, ve kterých lidé hledají vztahovou oporu a blízkost, a ve kterých se snadno obracejí o pomoc k Bohu, jakožto symbolu naděje a útěchy. (Adamová, Halama, 2009, str. 54 – 56)

Diskutabilní je otázka, nakolik jsou křesťanské hodnoty podstatné pro ně samotné a nakolik se ve vedení dětí ke křesťanským (převážně katolickým) zásadám zavázali kvůli přáním a prosbám partnerovy rodiny.

Komunikační partneři též ve značné míře uváděli sdílení společného jídla, jako důležitý rodinný moment a rituál, který má zároveň sblížovací funkci. Někteří uvedli, že společné jídlo s rodinou bylo jedním z jejich největších snů a potvrdily, že se snaží vést děti ke kladnému zacházení s potravinami a k vděčnosti za ně, protože jak samy uvedli, jídlo je vzácné a na planetě je mnoho lidí, kteří trpí hladem, což je zapotřebí si uvědomit. Týkalo se to především těch, kteří, jak se v rozhovoru posléze ukázalo, měli negativní zkušenost s nedostatkem vyvážené stravy a s vyhovujícím množstvím. Dle Možného je společné jídlo jedna z nejdůležitějších událostí všedních dnů, při které se rodina schází pohromadě. Právě to je pro budování vztahů velmi důležité, a je to zároveň příležitost, při které se děti učí mnohým věcem, jako jsou například pravidla společenského chování a stolování, vedení smysluplné a vhodné konverzace u jídla. Dále mohou sledovat, kdo a jak jídlo vaří, podílet se na přípravě společného stolu apod. Především se ale jedná o příležitost, jak zjistit o členech své vlastní rodiny více informací, zjistit, co ten konkrétní den prožili, co se jim přihodilo, a co je čeká, čímž budují a upevňují společné vazby. (Matoušek, 2003, str. 86 - 87) Pravděpodobně je právě tento význam, tím klíčovým důvodem, proč o trávení času u společného jídla natolik usilovali.

Zajímavým zjištěním je i výjimečný vztah, který chovají k mamince své/ho manželky/a, jenž je zpravidla velmi kladný. Uvádí, že má tchýně v jejich rodině, zvláště pro ně samotné specifický význam a zvláštní pozici a to jako velká podpora a pomoc v otázkách osobních i otázkách výchovy. Tchýně není jen matkou partnera, ale i blízká přítelkyně, která do určité míry zaplňuje pomyslné místo matky v srdci komunikačních partnerů.

Komunikační partneři kladli také velký důraz na rodinné vazby, konkrétně přisuzovali velký význam sourozeneckému poutu. Právě sourozenci byli ti, kteří pro ně představovali velkou oporu v těžkých životních situacích. To může být důvodem, proč usilovně vedou své děti k vzájemné pomoci a ochraně sourozenců a těžko přijímají, pokud se tak neděje. Sourozenecké podsystémy, jak blíže popsáno v první kapitole jsou pro rodinné vztahy, zvláště pro jedince velmi důležité a mohou ovlivňovat hodnoty, názory a životní postoje jedince.

Vděčnost a uvědomění si vlastního štěstí a výhody, to jsou pocity, které by svým dětem komunikační partneři přáli. Také je pro komunikační partnery důležité prohlubování vědomí jejich dětí o tom, že vše co mají, není samozřejmostí, ale je to spojeno s usilovnou prací jejich rodičů, kteří se jim ze všech sil snažili zajistit veškeré pohodlí a komfort. Komunikační partneři se snaží, aby jejich děti znaly hodnotu peněz, která úzce souvisí s hodnotou lidské práce a dokázaly si vážit toho, co někdo vytvořil.

Závěr

Rodinné vztahy, rodičovské vzory, návyky, tradice, způsob rodinného života atd., to vše formuje a ovlivňuje osobnost dítěte, které v rodině vyrůstá. Předmětem této diplomové práce jsou bývalí klienti dětských domovů, eventuálně i se zkušeností pobytu v azylovém domě, kteří zde prožili velkou část svého života a kteří již založili své vlastní rodiny a plně se integrovali do společnosti. Cílem práce bylo zaměřit se na jejich názory, hodnoty, postoje a především na to, jakým způsobem vychovávají své potomky a na to, co je pro ně v oblasti výchovy nejdůležitější.

V konceptuální práci diplomové práce jsem se snažila uvést nejdůležitější poznatky z odborné literatury, týkající se především významu rodiny a rodinných vztahů v rámci socializace a výchovy a nezbytnosti rodinného prostředí pro zdravý fyzický, psychický i emocionální vývoj jedince. Zaměřila jsem se také na rodičovské přístupy a styly v oblasti výchovy, význam rodinných podsystémů a potřeby dětí. Získané poznatky potvrzující nepostradatelný význam rodiny a rodičovských vzorů a jejich dlouhodobý vliv, který si jedinec přenáší i do dalších vztahů včetně své vlastní prokreační rodiny, mě utvrdily v tom, zabývat se více tím, jestli se absence rodičovské péče a lásky projevila na způsobu vlastní výchovy lidí, kteří vyrůstaly v dětském domově.

V empirické části prezentuji výzkum, který jsem provedla formou polostrukturovaného rozhovoru se šesti lidmi, kteří mají zkušenost z dětských domovů/azylových domů. Zaznamenala jejich životní příběhy, které mi napomohly pochopit jejich názory a způsob života. Následně jsem jejich výpovědi porovnávala a zaměřila se na důležité body, ve kterých se objevila shoda. Mé otázky na komunikační partnery se dotýkaly tří hlavních oblastí, z nich hlavní byla současná životní situace, rodinný život a výchova dětí. Snažila jsem se ale i dozvědět se více informací o jejich životě v dětském domově, případně i o vzpomínkách na původní orientační rodinu, která je hluboce ovlivnila. K těmto oblastem jsem však přistupovala empaticky a z důvodů jejich náročnosti a složitosti, netrvala na jejich zařazení do rozhovoru. Jedním z nejzajímavějších zjištění byla skutečnost, že se ve výchově většiny respondentů objevila hodnota víry, která se určitým způsobem projevila jako důsledek vlivu manželových rodičů, kteří jak komunikační partneři sami uvedli, zastávají v rodině významnou pozici a mají pro komunikační partnery důležitý význam. Společných hodnot, postojů a názorů na výchovu dětí se u komunikačních partnerů objevilo poměrně mnoho, nejpodstatnější však byla role manželovy matky, která měla v jejich očích důležitý

význam, a s menší nadsázkou by se dalo říci, že do jisté míry nahrazovala matku, kterou postrádali. Na základě zjištěných skutečností je patrné, že zkušenosti z biologické rodiny, dětského domova a azylového domu, byly v těchto případech jakýmsi pozitivním nábojem, který je motivoval ke snaze uspět a vybudovat lepším život pro sebe i své děti.

Byť bylo zkoumání provedeno jen na velmi malém počtu lidí, kteří si prošli touto zkušeností, domnívám se, že dané společné faktory jsou zajímavým zjištěním, které je možné využít pro práci s dětmi v dětských domovech i v rámci rozvoje sociálních služeb pro mladé dospělé, kteří dětský domov opouštějí. Chtěla bych také podotknout, že současná životní situace dotazovaných bývalých klientů ústavní péče je i přes jejich těžkosti, životní klopýtnutí a osudová rozhodnutí, která nebyla vždy moudrá, aktuálně velmi pozitivní a dá se říci, že všichni komunikační partneři žijí plnohodnotný, šťastný život, plně integrovaný do společnosti, což není samozřejmostí pro všechny, jež mají zkušenost z dětského domova.

Seznam literatury

ADAMOVIÁ, Lucia; HALAMA, Peter. *Vzťahová vazba a religiozita*. Bratislava: SAP, 2009. 101 s. ISBN 978-80-8095-057-6.

ANDERSON, Joel; KLEINGELD, Paul. 2014. *Justice as a Family Value: How a Commitment to Fairness is Compatible with Love* [online]. 2017 [cit. 5. 2. 2017]. Dostupné z: <https://www.researchgate.net/publication/>

BAYLIS, Françoise; MCLEOD, Carolyn. *Family-making: contemporary ethical challenges*. Oxford University Press in the UK. 2014. 332 s. ISBN: 978-0-19-965-606-6

BENDL, Stanislav. *Vychovatelství učebnice teoretických základů oboru*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2015. 312 s. ISBN 978-80-247-9763-2

BUGEL, Walerian; ŠLECHTOVÁ, Hana. *Tvorba kvalifikačních prací pro studenty oborů sociální práce: principy a postupy*. Vyd. 1. Olomouc: Caritas - Vyšší odborná škola sociální Olomouc, 2012. 245 s. ISBN 978-80-87623-01-5.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.

GILERNOVÁ, Ilona. *Způsob výchovy v současné české rodině z pohledu dospívajících chlapců a dívek*. Psychologické dny, 2004, 14 s. ISBN 80-244-1059-1.

GILERNOVÁ, Ilona; KEBZA, Vladimír. RYMEŠ, Milan a kol. *Psychologické aspekty změn v české společnosti, člověk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2011. 256 s. ISBN 978-80-247-2798-1.

KRAUS, Blahoslav. POLÁČKOVÁ, Věra. *Člověk, prostředí, výchova k otázkám sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7316-004-2.

LANGMEIER, Josef. MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Vyd. 4 Praha: Karolinum, 2011. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

LYSÁ, Olga. *Vnitřní řád dětského domova*. Strážnice, 2016. [online]. [cit. 18. 1. 2017]. Dostupné z: <http://www.domuvek.cz/doc.html>

MAREŠ, Petr. *Faktory sociálního vyoučení*. Vyd. 1. Praha: VÚPSV, 2006. 41 s. ISBN 80-87007-15-8.

- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co děti nejvíc potřebují*. Vyd. 7. Praha: Portál, 2015. 112 s. ISBN 978-80-262-0853-2.
- MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2013. 144 s. ISBN 978-80-262-0519-7.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Vyd. 3. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Ústavní péče*. Vyd. 2. Praha: Slon, 1999. 159 s. ISBN 80-85850-76-1.
- MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0.
- MEDLAN, *Stav české rodiny a co ji ohrožuje*. Vyd. 1. Nadace Sirius, 2016. 84 s. ISBN 978-80-906468-1-0.
- MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 2. Praha: Slon, 2002. 247 s. ISBN 80-864-29-05-9.
- SATIROVÁ, Virginie. *Knih o rodině*. Vyd.1. Praha: Práh, 1994. 349 s. ISBN 80-901325-0-2.
- SCÉMY, Ladislav. MAREK, Jakub. VÁGNEROVÁ, Marie. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Vyd. 1. Praha: Karolinum. 2013. 340 s. ISBN 978-80-246-2209-5.
- SEGAL, Jeanne; SMITH, Melinda. 2017. *Child abuse and neglect* [online]. Dostupné z: April 2017 z <https://www.helpguide.org/articles/abuse/child-abuse-and-neglect.htm>
- SINGLY, Françoise de. *Sociologie současné rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999. 128 s. ISBN 8071782491.
- SINGLY, Françoise de. 2009. „Mít vlastní pokoj: ke vztahu mezi prostorem a osobní identitou“. *Sociální studia* 4/2009: 13-22 ISSN 1214-813X.

SYCHROVÁ, Adriana. *Pedagogické aspekty náhradní rodinné péče*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2015. 239 s. ISBN 978-80-739-955-5.

ŠPIŠÁKOVÁ – PECINOVÁ, Martina. 2015. Systém osamostatňovania sa mladých dospelých po odchode z detského domova. 2015. [online]. [cit. 11. 2. 2017]. Dostupné z: <http://www.socialniprace.cz/zpravy.php?oblast=3&clanek=784>

VÁGNEROVÁ, Marie; SCÉMY, Ladislav. MAREK, Jakub. *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Vyd. 1. Karolinum, 2014. 340 s. ISBN 9788024622095.

RADIMSKÁ, Radka. 2013. „Individuum a rodina: teorie soukromého života podle Françoise de Singlyho.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 39 (5): 667-686

Boetheia společenství křesťanské pomoci Azylový dům pro muže a ženy [online]. 2017 [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.boetheia.eu/588/azylovy-dum-pro-muze-a-zeny/>

Pomoc v nouzi [online]. 2010 [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://www.pomocvnouziops.cz/www/script/main.php?ac=stranka&id=2&menu=2>

ROSA *Pomáháme ženám* [online]. 2014 [cit. 2017-01-18]. Dostupné z: <http://rosa-os.cz/nase-sluzby/azylovy-dum/>

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Přehled podmínek pro udělení kapesného na základě vnitřního řádu dětského domova

Tabulka č. 2 – Harmonogram dne podle vnitřního řádu dětského domova

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Seznam otázek k polostrukturovaným rozhovorům

Příloha č. 1 – Seznam otázek k polostrukturovaným rozhovorům

1. Mohl/a byste mi na úvod říci pár informací o vás? (Kde momentálně žijete? Jaké je vaše zaměstnání. Kolik máte dětí? Kolik mají děti let apod.?)
2. Jak vypadá váš běžný rodinný den?
3. Jak spolu jako rodina trávíte volný čas?
4. Dodržuje nějaké tradice? Případně máte nějaké vlastní rodinné tradice? (Spojené například s oslavou narozenin, s ukládáním dětí ke spánku, s nedělním odpolednem atd.)
5. Jaká pravidla máte zavedena ve výchově svých dětí? Proč tomu tak je? Jaká pravidla jste musel/a dodržovat vy?
6. Jak se chováte v případě, že dítě pravidla porušení?
7. Zapojujete vaše dítě/ děti do péče o domácnost? Jaké povinnosti doma zastává?
8. V případě, že vás dítě o něco žádá (zakoupení nové hračky/výlet/návštěvu kamaráda), vyhovíte jeho přání okamžitě?
9. Jaký názor máte na kapesné pro děti?
10. Co je pro vás ve výchově nejdůležitější?
11. K jakým hodnotám/postojům se snažíte vést své děti?
12. Jak byste popsal/a vztah mezi vámi a vašimi dětmi?
13. Je něco (přání dítěte, jeho rozhodnutí, postoj), s čím byste nesouhlasil/a?
14. Jakým způsobem se do výchovy zapojuje manžel/manželka, partner/partnerka? Máte nějak vymezené role/povinnosti?
15. V jakých případech v oblasti výchovy se s manželem/manželkou/partnerem/partnerkou neshodnete? Jak takové situace řešíte?
16. Jak dnes, s odstupem času, vzpomínáte na život v dětském domově?
17. Jaký vztah jste měl/a k pracovníkům dětského domova? Byli pro vás v něčem inspirací?
18. Byl/a jste připravena na odchod z dětského domova? Pomohli vám k tomu nějak pracovníci dětského domova?
19. Byl/a jste informován/a o dalších možnostech náhradního bydlení, jako jsou př. Azylové domy? Využila jste je?
20. Vzpomínáte si na svou biologickou rodinu?
21. Udržujete kontakt se svými rodiči? Bylo tomu vždycky tak?
22. Jak byste popsal/a život s dětmi (například těm, kdo rodinu nemají)?